

UiT Norges arktiske universitet

Hvordan fungerer ettervernspraksisen for mennesker med rusproblemer i en nordnorsk kommune?

Et kvalitativt forskningsprosjekt vedrørende etterverns praksis under forskningsprosjektet

Brukerstyrt Ettervern fra IBS UiT

Kandidat nr. 4

Masteroppgave i Sosialt arbeid

Marikken Linn Pedersen

Sammendrag

Denne masteroppgaven er en del av forskningsprosjektet *Brukerstyrt Ettervern* under Institutt for Barnevern og Sosialt arbeid ved UiT. Målet til forskningen har vært å undersøke hvordan ettervernspraksisen fungerer i en gitt nordnorsk kommune, med tanke på samarbeid mellom kommunale tjenester og brukerorganisasjoner. Videre er det viktig å inkludere at undersøkelsen har og belyst forhold som brukermedvirkning, begrensinger ved dagens tilbud og sett på hvordan ettervernet kan utvikles med bakgrunn av oppgavens empiri.

Forskningsspørsmålene for oppgaven er; Hvilke forhold kan påvirke utviklingen av ettervernet i kommunen? Og hvordan oppleves samarbeid mellom ulike rus- og psykisk helsetjenester, særlig med tanke på brukerorganisasjoner? Prosjektet har en kvalitativ metodisk ramme med seks informanter fra forskjellige brukerorganisasjoner og to ansatte fra gjeldende kommune. Den teoretiske tilnærmingen har hovedvekt i fenomenologi. Målet med forskningen er at det skapes endring gjennom undring og kontinuerlig refleksjon.

Innholdsfortegnelse

Sammendrag.....	2
Forord.....	4
Begrepsavklaring.....	5
Innledende del.....	7
1 Metode kapittel.....	9
1.1 Hvorfor kvalitativ metode?	9
1.1.1 Gjennomføring av intervju	10
1.1.2 Ethiske vurderinger	12
1.1.3 Kritiske maktperspektiver	15
1.1.4 Begrensinger og muligheter for valgte metode	17
1.2 Refleksjoner	20
2 Litteratursøk	21
2.1 Skriftlig presentasjon av artikler	21
2.1.1 Internasjonal forskning i ettervern	22
2.1.2 Norsk litteratur	25
2.2 Relevante norske rapporter fra NORCE.....	28
2.2.1 Nomader på lavterskel.....	28
2.2.2 Samarbeid om brukerstyrte tjenester i ettervern	31
3 Teori.....	34
3.1.1 Ingenting er som en god teori.....	34
3.1.2 Presentasjon av vitenskapsteori.....	35
3.1.3 Fenomenologi som teoretisk perspektiv.....	36
3.1.4 Alternativer i valg av teoretisk ramme.....	37
3.1.5 Vi bruker teori til å besvare spørsmål	38
3.1.6 Kort oppsummering.....	39
4 Analyse – presentasjon av empiri.....	40

4.1	Tema 1: erfaringer med medvirkning for mennesker med rusproblemer	40
4.1.1	Hvilke refleksjoner har kommunale ansatte rundt begrepet medvirkning i tjenesten 40	
4.1.2	Brukerorganisasjoner ser et behov for å løfte brukerstemmen	41
4.2	Tema 2: stigmatisering	42
4.2.1	På hvilken måte kan stigmatisering oppstå i bruker-hjelper relasjon.....	42
4.2.2	Andre opplevelser	44
4.3	Tema 3: forventninger til ettervern	45
4.3.1	Kommunen og etterverns praksis.....	45
4.3.2	Lang erfaring med ettervern.....	46
4.4	Tema 4: Samarbeidserfaringer	48
4.4.1	Overraskende funn	48
4.4.2	Hva forteller organisasjonene om samarbeid med kommunale tjenester.....	49
5	Diskusjon.....	52
5.1	Medvirkning	52
5.2	Stigmatisering.....	55
5.3	Forventninger til Ettervern	58
5.4	Samarbeid internt i tjeneste og med andre aktører.....	61
5.5	Videre refleksjoner	64
5.6	Oppsummerende refleksjoner for diskusjon	68
6	Avsluttende konklusjon for oppgavens helhet	69
6.1.1	Muligheter for videre forskning	72
6.1.2	Begrensninger med empiri og senere drøfting	72
	Referanseliste	74
	Vedlegg	77
	Vedlegg 1 Selvvalgt pens.....	77
	Vedlegg 2 NSD søknad	79

Tabell liste

Tabell 1 - fiktive navn	9
Tabell 2 – internasjonal litteratur	22
Tabell 3 – Norsk litteratur	25

Forord

Denne oppgaven er et av mine største prosjekter gjennom både skolegang og karriere. Det har vært en spennende og dynamisk prosess, inkludert personlige oppturer og tyngre skrivedager. Likevel har det vært en glede å få gjennomføre et så stort arbeid, og i tillegg få delta som masterstudent i forskningsprosjektet *Brukerstyrt Ettervern* til Institutt for Barnevern og Sosialt arbeid på UiT.

Jeg vil først og fremst takke min gode arbeidsplass, UiT Campus Alta, for all tilrettelegging og tålmodighet for mitt avsluttende arbeid i utdanningen. Videre er det på sin plass å rette stor takknemlighet for skrivehjelp og berikende samtaler mellom medstudenter fra klassen og gode studiekamerater fra tidligere bachelorutdanning.

Det har vært en svært god opplevelse å få være en del av forskningsgruppa. Vi har hatt mange gode diskusjoner der vi studenter har presentert arbeid underveis med inspirasjon fra hverandre, og refleksjoner i fellesskap. Prosjektleder har initiert på møter med flere nøkkelpersoner, og det har gitt en unik mulighet for eksterne innspill. Det samholdet har motivert, skapt undring og gitt mestring for eget arbeid. derfor vil jeg si at temaet *Brukerstyrt Ettervern* har skapt en ny nysgjerrighet for min del, og jeg håper at det vil komme muligheter for å arbeide med denne tematikken videre i karrieren. Så derfor en stor hjertelig takk til veileder Rita Sørly og forskningsgruppa; Vår Mathisen, Trude Karlsen, andre masterstudenter, Bengt Karlsson og representant fra Marborg Tromsø Wibecke Årst. En særlig takk til Rita for god dialog underveis i prosjektet, klare beskjeder og god støtte i faglige og personlige vurderinger ved arbeidet.

Begrepsavklaring

I et omfattende forskningsprosjekt som en masteroppgave er det behov for plass til begrepsavklaring. Avklaringen skal bistå ved å avkrefte eventuelle misforståelser mellom student og leser. Ettersom denne oppgaven befinner seg innenfor et forskningsprosjekt for Brukerstyrt ettervern er det og sentralt å vise til begreper fra temaet. Jeg vil derfor avklare eventuelle misforståelser ved å vise til en begrepsavklaring før innledende del.

Brukermedvirkning – handler om at pasienten skal selv aktivt medvirke og ta avgjørelser i spørsmål som angår dem. Medvirkning er viktig for å løfte brukerstemmen og inkludere individet på en riktig måte når problemstillinger berører deres livssituasjon (Vik, 2007).

Brukerorganisasjoner - Pasient- og brukerorganisasjonene er interesseorganisasjoner som arbeider for samfunnsmessig likestilling og deltaking for personer med sykdom og nedsatt funksjonsevne. Organisasjonene er landsdekkende og bygd opp rundt individuelle medlemskap og med demokratisk styresett (Nasjonal kompetansetjeneste for læring og mestring innen helse, u.å.).

Brukerstyrt ettervern (BE)– etterverns tilbud som har formål i å løfte brukerstemmen og likestille erfaringsbasert kunnskap med faglitteratur. Begrepet beskriver tjenestetilbud og andre aktiviteter som er styrt og ønsket av brukergruppen, og begrep som medvirkning står sentralt i brukerstyrte tjenester. Bevissthet rundt avmakt forhold og fare for stigmatisering er noen av bakgrunnen for behovet til å utvikle brukerstyrte tilbud, spesielt i en etterverns periode.

Ettervern – overgangsprosess fra et behandlingssystem til selvstendig liv. Gjerne forbundet med barnevernsbarn som er på vei fra tiltak til et eget liv i voksen alder. I oppgavens kontekst vil ettervernet være definert som overgangen mellom behandling etter aktiv rus til en selvstendig hverdag uten tjenesteapparatet. Mennesker med tidligere rusproblemer vil være inkludert i tjenestetilbudet i en etterverns periode.

Kritisk refleksjon – målet med denne type refleksjon er å utvikle kunnskap på to nivå ved å lære av praksis. For det første skal den kritiske refleksjonen føre til profesjonell bevisstgjøring, vekst og utvikling for yrkesutøveren. Kritisk refleksjon blir derfor anvendt til å utforske egen praksis. Det kan skje individuelt eller i en gruppe, og underveis i utdanning.

For den andre er målet å utvikle en felles profesjonell kunnskapsbase gjennom forskning, slik som forskningsprosjekter og sikter til (Askeland, 2011).

Peers support – Brukerstyrt ettervern oversatt til engelsk. Peers er henvist fra annen faglitteratur som mennesker med brukererfaring, og derfor er support relevant til ettervern. Peers support er et begrep som har større omfang internasjonalt, enn Brukerstyrt ettervern i Norge.

ROP pasienter – er mennesker med rus og psykiske lidelser. Det kan være varierende av hvilke diagnoser som inkluderes i begrepet, men det er gjerne og flere sosiale problemer som henger sammen i slike tilfeller.

Substance Use Disorder (SUD) – mennesker med rusavhengighet, som også kan ses i sammenheng med psykiske lidelser, uten at dette er klart definert.

Tverrprofesjonelt samarbeid – et samarbeid som beskrives ved at flere profesjoner samarbeider om en felles oppgave, hvor de tar i bruk hverandres kunnskap og ferdigheter (Bunkholdt & Kvaran, 2015).

Innledende del

Denne oppgaven har følgende problemstilling; *Hvordan fungerer ettervernspraksisen for mennesker med rusproblemer i en nordnorsk kommune?*

Etterfulgt av forskningsspørsmål:

1. Hvilke forhold kan påvirke utviklingen av ettervernet i kommunen?
2. Hvordan oppleves samarbeid mellom ulike rus- og psykisk helsetjenester, særlig med tanke på brukerorganisasjoner?

Temaet for oppgaven kan konkretiseres til å gjelde kun nåværende ettervernspraksis. Likevel er ettervern et større tema som favner flere underkategorier. I denne oppgaven skal vi se nærmere på hvordan ettervernet utøves i en gitt kommune, sett fra kommunale ansattes perspektiv, i tillegg vise til seks brukerorganisasjoner med egne representanter som drøfter temaet ettervern, medvirkning og samarbeid med kommuner. Formålet med er å vise til kunnskap som belyser samarbeid mellom den nordnorske kommunen og brukerorganisasjoner ulike forventinger til ettervern. Videre forhold som kan inntreffe i bruker-hjelper relasjonen som stigmatisering og medvirkning, og informantenes refleksjoner knyttet til inntrykk av hverandre.

Oppgaven er, som nevnt, en del av forskningsprosjektet *Brukerstyrt Ettervern*. Målet med prosjektet er å få kunnskap om hva som fremmer og hemmer god samfunnsintegrering og medvirkning i et brukerstyrt etterverns tilbud for mennesker med tidligere rusutfordringer. Prosjektet handler om å kartlegge praksis på brukerstyrt ettervern, samt se på det boligsosiale arbeidet for målgruppen, og hvordan brukerstyrt ettervern forstås og prioriteres av brukerorganisasjonene i fagfeltet. Videre informasjon om formål og prosjektet ligger i oppgavens vedlegglister.

I forhold til brukerstyrt har ikke kommunen som er undersøkt slike tjenester enda. Det er derfor tatt utgangspunkt i en etterverns bolig.

Dette forskningsprosjektet bygger på forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap og humaniora, hentet fra de nasjonale forskningsetiske komiteene. Retningslinjene er rådgivende og skal bidra til å utvikle forskningsetisk refleksjon og skjønn, avklare etiske dilemmaer, forebygge uredelighet og fremme ansvarlig forskning. I forskningsprosjekter er det anbefalt at retningslinjene ligger til grunn i hele prosessen – fra planlegging og

gjennomføring til publisering og formidling (Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora [NESH], 2021).

Dokumentet for retningslinjene er fulgt punktvis underveis i masteroppgaven, med særlig vekt på verdier og handlingsmotiver. Herunder vises det til at faglig fortolkning skal bygge på forskningsbaserte teorier, begreper og perspektiv. Forskere bør skille tydelig mellom beskrivelse og analyse. Det er derfor en vesentlig forskjell mellom faglig fortolkning og misvisende fordreining. Forskeren skal respektere forskningsdeltakernes selvforståelse, og unngå fremstillinger som svekker deres rettigheter eller virker stigmatiserende. Punktet vedrørende faglig fortolkning er spesielt relevant til denne oppgaven da temaet berører sosiale kontekster som rusproblemer, samarbeid og diskurs om etterverns behandling for en sårbar brukergruppe (NESH, 2021).

Oppgaven har seks hoveddeler; metode, eksisterende litteratur, teori, analyse, diskusjon og ett avsluttende kapittel som inneholder konklusjon. Det er en del eksisterende litteratur i en oppgave som bygger på empiri fra informanter. Litteraturen er inkludert fordi tematikken brukerstyrte tjenester er av et nyere slag, og er ikke godt nok henvist fra oppgavens empiri. Teorikapitlet tar for seg valg av en type teoretisk tilnærming i henhold til relevant pensumlitteratur fra vitenskapsteorien. Likevel fremkommer det flere teoretiske innspill i diskusjonsdelen av oppgaven. Dette er en noe utradisjonell måte å strukturere en diskusjon, men hensikten er å underbygge diskusjonspoeng fortløpende. Utover dette er det ingen flere strukturelle forklaringer å vise til.

Leseren vil kanskje legge merke språket mitt som en muntlig fremtoning, og jeg anvender en del «jeg» inn i teksten. Denne skrivestilen kan beskrives som refleksiv da jeg opplever kontinuerlige refleksjoner over eget arbeid i hver del av forskningsprosessen. Det handler også om bevissthet rundt egen forskerrolle og i tolkninger, som det og henvises til i metodekapitlet ved gjennomføring av dybdeintervjuer. Derfor kan det være at en føler min tilstedeværelse i løpende tekst der det kun skal presenteres objektiv faglitteratur, men jeg vil argumentere med at masteroppgaven skrives inn i en sosialfaglig videreutdanning. Derfor kan det være relevant å anvende mer personlig preg på arbeidet, men jeg har forsøkt å bruke denne tilnærmingen der det er naturlig.

1 Metode kapittel

I dette kapitlet skal den metodiske fremgangsmåten for oppgaven presenteres. Kapitlet skal redegjøre for valgene som ble tatt for å best mulig kunne svare på problemstillingen.

Derfor vil denne delen inneholde etiske utfordringer ved et kvalitativt intervju, egne refleksjoner rundt intervjukonteksten og et kritisk blikk på datainnsamlingen. Til slutt vises det til hvilke begrensinger og muligheter oppgaverammen gir for valg av metode. Kvale og Brinkmann sin bok «*Det kvalitative forskningsintervju*» har blitt anvendt som faglig støtte, i tillegg til annen metode litteratur.

Herunder vil jeg legge til en tabell som viser hvem som er informanter og oversikt over fiktive navn.

Tabell 1 - fiktive navn

Fiktivt navn	Bakgrunn
Janne	Foringen fra human ruspolitikk
Torhild	A-larm organisasjon
Olav	Foreningen for helhetlig ruspolitikk
Odin	Marborg organisasjon
Per	Nasjonal kompetanse tjeneste for ROP
Bjarne	Rio organisasjon
Marie	Miljøterapeut i kommunen
Kari	Ruskonsulent i kommunen

1.1 Hvorfor kvalitativ metode?

Kvale og Brinkmann (2015) skriver at begrunnelse for å velge en bestemt metode er at vi mener at den metoden egner seg godt til å belyse problemstillingen, på en tilfredsstillende måte.

Sosiologen Vilhelm Aubert siteres ofte i sammenhenger der det vises til hva metode er, og han sier det slik:

«En metode er en fremgangsmåte, et middel til å løse problemer og komme frem til ny kunnskap. Et hvilket som helst middel som tjener dette formålet, hører med i arsenalet av metoder» (Aubert, 1991, s. 86).

En metode er derfor en strategi eller en teknikk forskeren benytter seg av for å løse problemstillinger og avdekke ny kunnskap. Spørsmålet blir da, hva er det studenten må foreta seg for å svare på forskningsspørsmålene sine? Utgangspunktet til Furuseth og Larry Everett (2020) er at én metode kan ikke vurderes som bedre enn en annen metode. Det viktigste spørsmålet ved en metode er om den hjelper forskeren til å få svar på spørsmålene for oppgaven. Valg av metode for oppgaven har sterk relevans til teoretisk ramme og vil påvirke både presentasjon av empiri og diskusjonen.

1.1.1 Gjennomføring av intervju

Samme forfatterne, Kvale og Brinkmann (2015) viser til at målet med det kvalitative forskningsintervjuet er å få tilgang til intervjupersonenes egen beskrivelse av den livssituasjon hen befinner seg i. Jeg har valgt å anvende semistrukturert dybdeintervju og deltatt på et fokusgruppe intervju. Et semistrukturert intervju er en type intervju med en fast guide, men med mulighet for å stille andre spørsmål underveis i dialogen. Denne tilnærmingen ble benyttet i de individuelle intervjuene og i fokusgruppeintervjuet.

Prosjektet Brukerstyrt Ettervern arrangerte et fokusgruppe intervju med en forskerleder som ledet møtet på teams. Intervjuet ble holdt tidlig i prosjektet og deltakerne besto av flere forskjellige representanter fra brukerorganisasjoner for mennesker med rus- og psykiskhelse problemer. Møteleder og ordstyrer var forskningsleder, og masterstudentene fikk mulighet til å delta aktivt med egne spørsmål underveis.

Tematikken for diskusjonene på møtet var blant annet; medvirkning, brukerstyrt ettervern og samarbeid med kommunene.

For å finne informanter til undersøkelsen tok jeg kontakt med avdelingsleder for Rus og Helsetjeneste. Her avtalte vi at de kunne stille med to informanter fra tjenesten. Informantene har forskjellige fagfelt som bakgrunn og arbeidet ulike plasser i ettervernsområdet.

1.1.1.1 Rammen for datainnsamling

Som vist i sitatet ovenfor skriver Vilhelm Auberts at en metode kan beskrives som en fremgangsmåte.

I prosjektet ble det undersøkt flere metoder for datainnsamling, og da konkluderte jeg med at det var ikke bare en, men flere som passet problemstillingen. Utfordringen var da å reflektere, drøfte og se ulemper og fordeler ved de ulike metodene, samt tenke på tidsrammen for prosjektet. I et senere delkapittel vil jeg drøfte videre begrensninger knyttet til denne tematikken.

Datainnsamlingen bærer et preg av en fenomenologisk tilnærming, der fokuset rettes mot en interesse for å forstå sosiale fenomener ut fra aktørenes egne perspektiver. Samtidig som den skal forsøke å beskrive verden slik det oppleves for informantene, med forståelse om at individer innhenter virkelighetsforståelser fra sin daglige praksis. For å plassere oppgaven i denne teoretiske rammen er det sentralt å vektlegge direkte dialog med informanter. Teorien vil bli ytterligere forklart i eget kapittel senere (Kvale & Brinkmann, 2015).

Malterud (2012) skriver at fokusgrupper er det empiriske materialet som består av tekster som representerer menneskers samtaler eller samhandlinger. Gruppeintervjuet skal bidra til internt engasjement og drøfting, i tillegg henviser til meningsutvekslinger og ulike svar på spørsmålene. En av fordelene er at samspill kan avdekke flere synspunkter der informantene kan lære, bekrefte og avkrefte ulike praksiser fra hverandre. Noe av ulempene kan oppstå hvis informantene kjenner hverandre godt, som for eksempel på en liten plass, derfor bidrar til negativ utvikling av samtalen, gjennom tidligere relasjoner.

Rollen som moderator påvirkes av kontekst og tidligere erfaring med metoden, og det kan oppleves som tidkrevende å gjennomføre.

Første steg var å gjennomføre innhenting av empiri fra brukerorganisasjonene. Deretter var det ønskelig å rette blikket mot den andre parten, kommunen. For oppgavens tema var det relevant å hente inn ansatte som arbeidet innen ettervern. De kunne fortelle om deres arbeidspraksis, og var derfor aktuelle for å undersøke forskningsspørsmålene.

Med en kvalitativ metode, som fokusgruppe og dybdeintervjuer, kan vi utvikle vitenskapelig kunnskap preget av mangfold og nyanser.

Tidsrammen for forskningsprosjektet gjorde at antallet informanter for dybdeintervjuene måtte avgrenses til 2-3 stykker. Flere faktorer som påvirket var arbeidskapasitet, relevans til fokusgruppeintervjuet og tematikken. Deretter kunne det gjøres en vurdering om flere informanter hvis det var manglende informasjon fra de første intervjuene (Malterud, 2012).

Det ble gjennomført to dybdeintervjuer, på forskjellige offentlige kommunale tjenestebygg, med en ukes mellomrom. Samme intervjuguide ble brukt underveis, men spørsmålene ble stilt i ulik rettesfølge etter hvert som samtalen utviklet seg. Det var rom for å diskutere teamet utenfor spørsmålene fra intervjuguiden, og er derfor kategorisert som en type semistrukturert intervju. Semistrukturert intervju gir intervjueren mulighet til å utenfor de «planlagte spørsmål», og det kan bidra til å skape en to toveis diskusjon.

1.1.2 Ethiske vurderinger

Etikk og forskning kan være utfordrende, og krever refleksjon fra forskerens side. Herunder skal vi se nærmere på hvilke vurderinger som kan være relevant for oppgavens forskningsprosjekt gjennom faglitteratur.

«Forskeren vil at intervjuet skal være så dypt og inntrengende som mulig, noe som innebærer en fare for at intervjupersonen krenkes, men forskeren ønsker samtidig gå være så respektfull mot intervjupersonen som mulig, med fare for å få et empirisk materiale som bare skrapes på overflaten» (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 49)

Poenget til forfatterne kan være svært relevant for oppgavens intervjuobjekter. I samfunnsfaglige temaer, og nærmere innen sosialfaglig retning beveger forskeren seg inn i et minefelt av etiske beslutninger. Sosialfaglige tjenester er gjerne preget av personlige opplevelser der tjenesteytere arbeider tett med andre mennesker. Når en forsker begynner å stille spørsmål, og diskuterer informantenes arbeidsmetoder og beslutninger, kan det føles ut som personlige spørsmål. Likevel ønsker forskeren kun å undersøke hvordan realiteten oppleves for informantene. Dette kan ses i videre sammenheng med begrepet *Livsverden*.

Som nevnt er oppgavens teoretiske tilnærming innenfor en fenomenologisk retning, derfor er det sentralt å påpeke at valg av teori påvirker datainnsamlingen. Innenfor fenomenologi blir det kvalitative intervjuet sett på som en metode som gir privilegert tilgang til menneskers grunnleggende opplevelser av livsverdenen. *Livsverden* innebærer hvordan vi ser verden i dagliglivet, og slik den fremtrer i opplevelser. Begrepet eksisterer fra Merleau-Pontys utgangspunkt for en fenomenologisk vitenskap, med informantenes ståsted av den primære opplevelsen av verden. Derfor vil de semistrukturerte dybdeintervjuene være et grunnlag for anerkjennelse av deres livsverden, og at dette skapes på bakgrunn av erfaring og opplevelser (Merleau-Ponty, 1962, referert i Kvale & Brinkmann, 2015, s. 46). Begrepet *Livsverden* er henvist til delkapittelet etiske vurderinger fordi det henger sammen med refleksjoner forskeren burde gjøre i tolkning av empiri.

Oppgavens intervjuguide berører ikke brukere eller andre sårbare grupper. Derfor tenkte jeg at intervjuene skulle være enklere å gjennomføre, fra et etisk perspektiv. Når samtalen i dybdeintervjuene beveget seg mot kritisk refleksjon, var det lite respons fra informantene. Spørsmålene var rettet mot ansattes arbeidsmetoder og egen kritisk refleksjon med tanke på

medvirkning. Dialogen kan beskrives som lite verbal respons og deres kroppsspråk minnet om et ubehag ved temaet.

Kvale og Brinkmann (2015) skriver at forskningsintervjuet er sterkt preget av etiske problemer. Kunnskap som fremkommer av metoden, avhenger av den sosiale relasjonen mellom informantene og jeg som intervjuer. Fra mitt ståsted var det ønskelig å undersøke mer innen kritisk refleksjon, og stille videre oppfølgingsspørsmål. Likevel tolket jeg situasjonen at det ikke var ønskelig å fortsette samtalen i teamet, og dette gjorde at jeg var bekymret for å trække over noen grenser i forhold til hva informantene ønsket å svare på.

I ettertid har jeg en følelse av at jeg unngikk å stille flere kritiske spørsmål, fordi det kunne påvirke ytterligere negativt for relasjonen. Derfor turte jeg ikke annet enn å bytte tema, i frykt for å virke for pågående når de ikke reflekterte i den grad jeg hadde forventet. I forhold til min rolle som intervjuer ønsket jeg heller ikke å virke som en kritisk ekspert ovenfor deres yrkesutøvelse, og det var nok noen av disse tankene som gjorde at jeg ikke undersøkte kritisk refleksjon videre i undersøkelsen. Det er en utfordrende balansegang som litteraturen viser til, men det er og viktig å inkludere som en del av prosjektets helhet.

1.1.2.1 Informert samtykke

Under etiske vurderinger er det relevant å trekke inn informert samtykke, konfidensialitet og konsekvenser. I forskning vil det alltid være etiske retningslinjer å følge, og det er spesielt viktig at studenter i større forskningsprosjekter er orienterte på disse. Informert samtykke betyr at det informeres om undersøkelsenes overordnede formål og forskningsdesign, og videre fordeler og risikoer ved å delta som informant. Samt at informantene får informasjon om frivillig deltakelse og muligheten til å trekke seg fra prosjektet.

I masteroppgaven var det forskningsgruppen som lagde informasjonsskrivet, og hvor deltakerne skrev under på sitt samtykke. Informasjonen ble gitt i tråd med NSD søknaden, før intervjuene startet.

Informert samtykke kan være spørsmålet om hvor mye informasjon som bør gis, og når den skal gis. Fullstendig informasjon om formål og design forhindrer faren for at informanter villedes. Likevel er det flere faktorer som kan vurderes når en skal informere om en undersøkelse. På den ene siden kan vi informere for utførlig, og på den andre er det fare for å utelate viktige elementer som kan være utslagsgivende i datainnsamlingen (Kvale & Brinkmann, 2015).

Noen forskere velger å sende en oversikt over temaene i forveien, andre kan dele hele intervjuguiden. For dybdeintervjuene i min oppgave var dette spesielt utfordrende da jeg ønsket at informantene hadde all nødvendig informasjon om intervjuprosessen, samtidig som jeg kun sendte kun hovedtemaene i forkant av intervjuene. Temaene var Brukerstyrt ettervern, medvirkning, brukerorganisasjoner, økonomiske forhold og daglig yrkesutøvelse. Jeg valgte å kun sende temaene fordi det var ikke ønskelig at informantene visste om spørsmålene på forhånd. Dette var fordi jeg tenkte at de kunne forberede konkrete svar før intervjuene, i et forsøk på å svare best mulig måte, men det kunne skade formålet ved å avdekke deres faktiske kunnskap om for eksempel brukerorganisasjoner.

1.1.2.2 Konfidensialitet og velgjørenhet

Herunder skal vi se nærmere på konfidensialitet i forskningen. Det handler om en enighet mellom forskere og deltakere om hva som skjer med empirien fra deres deltakelse. Dette er spesielt viktig i forhold til private data som kan identifisere deltakere, og må ikke avsløres. Likevel er konfidensialitet et vanskelig etisk punkt da det er relatert til problemet at anonymitet skal beskytte deltagerne, og er dermed et krav, men på den andre siden kan det være et alibi for forskere om å tolke utsagn uten å bli motsagt (Dalland, 2017).

Punktet om konfidensialitet er svært relevant for oppgavens intervjuer. Ettersom forskningsprosjektet befinner seg i en mindre kommune, og helsevesenet er såpass lite er det viktig å holde empirien så anonym som mulig. Dette gir meg og en mulighet til å tolke i en annen retning enn det som var fortalt av informanten i utgangspunktet. På den måten kan det være til fordel for tolkningen og eventuell konklusjon, men det er heller ikke god forskningsetikk. Derfor skal en prøve å etterstrebe at empirien ikke er gjenkjennbar fra informantene, og heller vise til reelle utsagn som er anonymisert.

Når det gjelder eventuelle konsekvenser i et kvalitativt forskningsprosjekt sikter en til prinsippet om velgjørenhet, noe som betyr at risikoen for å skade en deltaker være så lav som mulig. Derfor bør det være flere fordeler enn ulemper ved å delta i prosjektet. Forskeren har et større ansvar i denne sammenhengen, men også for mulige konsekvenser for den generelle sosiale gruppen informantene tilhører, ikke bare de som blir intervjuet. Når informanter forteller om deres personlige yrkesutøvelse er det viktig å huske på at de tilhører en yrkesgruppe. Det gjør at egne erfaringer kan generaliseres til en større gruppe mennesker som arbeider innen samme tematikk, og det fordrer at en inkluderer etisk refleksjon når forskeren drøfter funn.

Det vil ikke være forsvarlig at alle ansatte «dras over samme kam», derfor ligger ansvaret på forskeren i redegjørelse og konkrete avklaringer og prosjektets begrensninger. Samtidig er det relevant å påpeke forhold som ikke er synliggjort i undersøkelsen og hvordan det kan påvirke hele utfallet av konklusjon. Dette bringer metodekapittelet videre inn i temaet maktforhold i forskningskonktekst (Kvale & Brinkmann, 2015).

1.1.3 Kritiske maktperspektiver

I henhold til kapitelet om konsekvenser er det sentralt å trekke inn hvilke maktforhold som kan oppstå i en intervjusituasjon. Dette er en nødvendig del av metodekapitlet da forskeren forplikter seg til å være kritisk til egen posisjon, kontekst og mulige ulemper som følge av intervjusettingen. Det henvises til at forskeren bør reflektere over maktforhold før, underveis og spesielt i ettertid av intervjuet. Herunder skal vi se nærmere på flere faktorer i kvalitativ forskning (Dalland, 2017).

1.1.3.1 Maktforhold

Et forskningsintervju er ikke en åpen og fri dialog mellom likestilte parter. Det kan beskrives som en profesjonell samtale med et tydelig asymmetrisk maktforhold mellom intervjueren og informanten. Det er viktig å presisere at oppgavens diskusjon er innenfor en fenomenologisk tilnærming, men gjennomførelse av intervjuene ligner heller på den profesjonelle samtalen. Derfor er det relevant å vise til eksempler på maktforhold i en slik kontekst (Kvale & Brinkmann, 2015).

Intervjusamtalen er først og fremst bestemt av intervjueren. Det er hen som bestemmer hvor lang tid som skal brukes, temaet, hvordan guiden skal følges, og hvilke svar som diskuteres nærmere. Samtalen er gjerne en enveisdialog. Nærmere bestemt kan det kategoriseres som en utspørring som går i en retning. I intervjuet skjer det en instrumentalisering av samtalen. Det er ikke en god samtale i seg selv som er målet, men heller et hjelpemiddel fra forskeren for å få ut mest mulig informasjon. Hjelpemiddelet brukes i den hensikt som en bekreftelse eller avkrefte forskningsspørsmålene (Kvale & Brinkmann, 2015).

Intervjuet kan og være en manipulerende dialog. Samtalen skal følge en bestemt plan, som inneholder forhåndsbestemte temaer. Forskeren forsøker å tilegne seg informasjon på bestemt en måte, som gjør at den intervjuende vet hva som er den bakenforliggende årsak med utspørringen. Dette er gjerne i et forsøk på å gå fram «direkte på en indirekte måte», og kan oppleves som en skjult agenda for informanten. Til slutt er det viktigste faktoren ved makt,

intervjueren har monopol i å fortolke. Noen inkluderer sine informanter gjennom å spørre om tolkningen stemmer etter gjennomført intervju, mens andre kan ha begrensede ressurser i forskningsprosjektet. Likevel er det kun forskeren som skal tolke empirien og diskutere funnene i analysen, uavhengig av informantenes innspill i ettertid (Dalland, 2017).

Formålet med intervjuene har vært å få innblikk i informantenes erfaringer. Derfor har etiske vurderinger vært sentrale refleksjoner i vurderinger av forskningsrollen og intervjusituasjon. Herfra vil metodekapittelet henvise til faglige metaforer knyttet til fremgangsmåten ved informasjonsinnhenting.

1.1.3.2 Intervjueren

Metaforene *gruvearbeideren* eller *den reisende* kan brukes som en type beskrivelse av intervjueren. De skal illustrere de ulike epistemologiske oppfatningene av intervjuprosessen ved kunnskapsinnhenting. En gruvearbeider eller den reisende kan ikke anvendes som konkrete avgrensede kategorier i et intervju, men skal heller være verktøy for intervjueren i hvilke tilnærminger en bringer med seg inn i en undersøkelse. For «å være» en gruvearbeider, og bringe en slik mentalitet inn i intervjuet så fordrer det en oppfattelse at intervjupersonen sitter med en indre kunnskap som venter på å bli avdekket. Dermed graver intervjueren frem gullkorn, som kan være subjektive meninger eller objektive data. Et intervju avdekker overflaten, der de bevisste erfaringer ligger, mens *gruvearbeideren* undersøker på dypere plan for en større forståelse. Verdifulle data, tolkninger og ukjent kunnskap skal «renvaskes» gjennom transkribering til skriftlig form (Kvale & Brinkmann, 2015).

For *den reisende* handler det om at intervjueren reiser til et ukjent land, eller område, og har derfor mye å fortelle når hen kommer hjem. Denne tilnærmingen har et annet utgangspunkt enn førstnevnte, ved å heller ta del i reisen og være deltakende i samtaler med folk hen treffer på denne reisen. Intervjueren er omkring lokale i området, deltar i diskusjoner og oppfordrer til at mennesker skal fortelle sin egen historie (Kvale & Brinkmann, 2015).

Når intervjuguiden ble utformet var hovedfokuset rettet mot hvilke «briller», jeg som forsker ønsket å anvende. Begrepet briller brukes som en typisk metafor for ulike perspektiv innen det sosialfaglige feltet. Det handler om hvilken tilnærming som kan brukes i prosessen ved å innhente kunnskap, og metaforene kan være nyttige verktøy i vurderingen av dette valget. For oppgavens sin del kan det argumenteres at gruvearbeider tilnærmingen kan være mest hensiktsmessig. Hovedmålet var å finne dette «skjulte metallet», som er den ukjente

kunnskapen og håpe at dybdeintervjuene «gravde fram noen gullkorn». Derfor var første punkt i samtale å begynne på overflaten, og derfra prøve å gå på et dypere plan, basert på informantenes fortellinger.

I teorien høres dette relativt enkelt ut, og metaforene kan oppleves som meningsfulle for intervjukonteksten. Likevel kan det oppstå forskjellige forventinger fra et teoretisk perspektiv og til den faktiske intervjudialogen. I mine intervju opplevde jeg at alle tema ble «krysset av» underveis og den semistrukturerte intervjuformen fungerte godt, samtidig var tidsrammen realistisk i samtale.

1.1.4 Begrensinger og muligheter for valgte metode

Kvalitativ metode er egnet til forskningsprosjekter som omhandler blant annet personlige forhold, nær yrkesutøvelse av sårbare brukergrupper og drøfting av andres erfaringer. Derfor skal kapitlet og inkludere teori som viser til både begrensningene og mulighetene for valgte fremgangsmåte (Malterud, 2012).

Herunder skal vi se nærmere på forhold som beskriver begrensinger og muligheter for metoden. Innenfor begrensinger trekkes det inn generelle innvendinger, som er relevant til oppgavens utvalg.

Det er vel noe typisk at studenter tror at forskningsprosesser tar kortere tid enn først antatt. Antakelsen gjelder og dessverre for min oppgave, da jeg forventet at flere av prosessene under intervjuene skulle være mindre tidkrevende enn planlagt. Tidsperspektivet gjør at studenten tar valg basert på egen arbeidskapasitet, gjennomførelse av intervju og hvordan en foretrukket metode kan tilpasses forskningsprosjektet. Slike beregninger kommer tydeligere fram når tidsplanen skal planlegges.

I forhold til oppgavens tema er det relevant å se på studenten sin forskererfaring som en mulig begrensning. Jeg hadde ingen tidligere erfaring med å gjennomføre semistrukturerte dybdeintervju, eller å delta på fokusgruppeintervju. Dette gjør at min fremtoning og evne til å kommunisere kan påvirke empirigrunlaget. Hvis jeg er utydelig i spørsmålene eller hensikten fremstår som uklar kan det være utslagsgivende for hvordan informantene svarer. Det kan for eksempel være at de opplever intervjueren som utrygg. I tillegg kan det være utfordringer knyttet til det å holde en rød tråd gjennom møtet, og opprette en felles forståelse for målet ved undersøkelsen.

Derfor er personlige faktorer en reell del av begrensningene i kvalitativ metode fordi de baserer seg på forskeren som person. Det betyr ikke nødvendigvis at disponering av tid eller tidligere forskererfaring er negative begrensninger, men at disse forhold er viktig å inkludere som en del av metoden. Når det er sagt, så er masteroppgaven et viktig arbeid der dybde- og fokusgruppeintervju gir gode rammer for forskeren til å undersøke tematikk som berører personlige erfaringer.

Forhold som utvalg og geografiske områder er generelle begrensninger i kvalitativ metode, og kanskje særlig for oppgavens funn, med tanke på at prosjektet er gjennomført i en litt større nordnorsk kommune. Det er relevant å nevne at selve byen er litt mindre, og de fleste har kjennskap til hverandre. Dette gjelder spesielt i helsetjenestene, og kan ha negative konsekvenser for den dybden av kunnskap som fremtrer fra kvalitativ undersøkelse. I forhold til brukergruppen for rus- og psykisk helsetjenester er denne gjerne i mindretall, og har flere behandlere fra ulike avdelinger. Dermed kan taushetsplikten ovenfor sårbare mennesker stå i fare ettersom ansatte har felles informasjonskanaler.

Geografiske forhold kan videre bidra til at andre ansatte kjenner igjen utsagn fra informanter i samme tjeneste, og dette kan være både positivt og negativt. Derfor er det enda viktigere å anonymisere informanter når en gjør forskning på en mindre plass.

I intervjuprosessen fikk jeg flere spørsmål vedrørende hvilken avdeling intervjuene tok plass, fra andre ansatte fra helsetjenester i kommunen.

Refleksjon rundt forskningsetiske retningslinjer kan brukes som verktøy ved usikkerhet om en kan svare på spørsmål. Det er kanskje bedre å være litt «føre var» på mindre plasser når forskeren studerer komplekse sosiale problemer. Mindre geografiske områder med nære relasjoner i helsetjenesten kan dermed bidra til å begrense informantenes følelse av å snakke fritt.

Vi har nå vært innom faktorer som forskererfaring, tidsplanlegging og geografiske områder i forhold til oppgavens kontekst. Et siste punkt som kan skildres som en mulig innvendig kan være fortellinger.

Kvale og Brinkmann (2015) skriver at intervjuet er en ensidig fortelling fra informantenes perspektiv. Faren ved dette kan være at de gir informasjon som er feilaktige, eller riktige, men til en viss grad. I en interaksjonistisk tilnærming er forskeren opptatt av å forstå virkeligheten fra intervjupersonens opplevelser og erfaring. For å følge den generelle oppfatning av at

virkeligheten er sann, blir det vektlagt spørsmål om fortellingene er oppriktige. Det settes tillit til at informantene deler faktiske erfaringer og forsøker å svare på spørsmålene med ærlige intensjoner. Dette kan være utfordrende å undersøke i ettertid da alt avhenger av personlige skildringer. Derfor må denne innvendingen inkluderes i forskningens konklusjon.

Nå skal vi vende blikket mot muligheter ved valgte metode, og videre begrunnelser for metodologisk ståsted.

Intervjuets styrke er dets privilegerte tilgang til objektets dagligverden. En bevisst bruk av dets subjektive perspektivet behøver ikke være en negativ ensidighet; intervjupersonenes og intervjuerens personlige perspektiver kan gi en unik, sensitiv forståelse av den faglige livsverdenen (Kvale & Brinkmann, 2015, s. xx).

Sitatet kan ses i sammenheng med flere faktorer i gjeldende kapittel. Det henvises til grunnleggende spørsmål innen vitenskapsteorien. Kvale og Brinkmann snur dermed negative begrensninger i metoden til positive muligheter. For å fortsette den tråden skal delkapittelet gå videre nærmere inn på muligheter.

Dalland (2017) skriver at fagpersoner kan bidra til nye perspektiver på problemstillingen og har ofte referanse til flere ressurspersoner og annen faglitteratur på området. Fagpersoner bruker ofte samme fagspråk som intervjueren, og dermed kan misforståelser bli lettere unngått, samtidig som de gjerne har samme normforståelsen. Intervju med fagfolk kan derfor oppleves som saklig og faktaorientert.

Diskusjon i form av fagspråk og videre kunnskap om kommunalsektor kom fram underveis i dybdeintervjuene. Fagspråk var ikke en bevisst refleksjon fra meg på daværende tidspunkt, men under prosessen med transkribering ble det tydeligere. Noen av begrepene fra informantene kunne virke fremmed for en utenforstående, og derfor var det en fordel for meg å ha kjennskap til disse siden vi var utdannet i lignende profesjon. Etter jeg leste Dalland forsto jeg hvilken verdi fagspråket hadde i denne konteksten. Det forteller at bakgrunnen til intervjueren har en reell påvirkning ved felles forståelse.

Hensikten med ny forskning er å utfylle eksisterende litteratur. Formålet med en masteroppgave bør være å løfte kunnskapsnivået opp for et gitt tema, og dette fordrer

nysgjerrighet og klare formål. Derfor kan en argumentere med at et hvert forskningsprosjekt er en mulighet i seg selv til å tilføre mer kunnskap, uavhengig av metodevalg. En kvalitativ metode med færre informanter gir rom for utspørring og en dypere undersøkelse av tematikken. Videre er det og muligheter for å drøfte flere perspektiver med informantene, selv om antallet er mindre enn ved en kvantitativ metode for eksempel.

1.2 Refleksjoner

Metoden har god plass i oppgaven fordi det er ønskelig å redegjøre for årsaker til metodologisk valg, og vise til både begrensinger og muligheter ved generell kvalitativ forskning.

Det er relevant å drøfte maktforhold, intervjukontekst og hvordan dette har sammenheng med oppgaven i sin helhet, og knytte aktuell metodelitteratur som en del av refleksjonene i drøfting.

Oppgavens tematikk kan beskrives som medvirkning, undersøkelse av praksis og samarbeidsprosesser. Derfor er det relevant å ha et kritisk blick til egen undersøkelse, og hvilken påvirkning relasjoner og andre fysiske forhold kan ha for empirien.

Prosjektets datainnsamling er unik fordi empiri er samlet fra flere parter, og det gir muligheter til å drøfte ut ifra forskjellige perspektiver og sammenligne utsagn.

2 Litteratursøk

Dette kapitlet vil inneholde relevant litteratur for oppgavens problemstilling og forskningsspørsmål. En masteroppgave skal ha en del som viser til eksisterende forskning, slik at den kan ses i kontekst med forskningsspørsmål og analyse. Det skal bidra til å skape et helhetlig bilde for hvordan forskning utformes, og kan inspirere til nye undersøkelser med andre metoder (Furuseth & Larry Everett, 2020).

Jeg har gjort et begrenset litteratursøk i henhold til forskningsspørsmålene, og jeg har søkt hovedsakelig på Oria databasen. Når jeg begynte å søke etter internasjonal forskning brukte jeg søkeord som «*Peer Recovery Support*», «*Peer Recovery Support Services Substance Use*» og «*recovery services*» for å nevne noen.

I samme database, Oria, brukte jeg norske søkeord som «*ettervern*», «*brukerstyrt ettervern*» og «*medvirkning*» for å nevne noen. For begrepet «*ettervern*» ga søkebasen 14 treff, ved «*brukerstyrt ettervern*» kom det kun ett treff, og det var rapporten som er presentert i gjennomgangen. Til slutt, for begrepet «*medvirkning*», var det et betraktelig høyere treff med 240 fagfelleverderte dokumenter. Ved det siste søket var utfordringen å utelukke det som ikke var relevant for oppgaven, selv om det viser at det er gjennomført en del forskning på området.

Jeg vil gå trinnvis gjennom artiklene, med både tekst og i tabell. Etter presentasjonen skal jeg vise til to norske rapporter. Denne delen har fått tildelt en del plass i oppgaven, fordi rapportene er innenfor samme temaene fra litteratursøket, og vil belyses ytterligere i diskusjonen.

2.1 Skriftlig presentasjon av artikler

Ved første øyekast viser en redegjørelse av forskningslitteraturen at forskeren har lest en del litteratur og utviklet noen refleksjoner. Hensikten er imidlertid å forklare fakta som andre ikke kjenner til, og som er nødvendig for å ha innsikt i eksisterende forskning om temaet.

Litteraturgjennomgangen skal forme en ramme rundt forskningsspørsmålene, og vise til hvordan oppgavens funn kan ses i sammenheng med annen forskning. Presentasjonen vil inneholde internasjonal og nasjonal forskning, og vi begynner med førstnevnte (Furuseth & Larry Everett, 2020).

2.1.1 Internasjonal forskning i ettervern

Det er relevant å presentere en liten del av internasjonal forskning fordi oppgavens funn må ses i et større perspektiv enn kun nasjonal kontekst. Presentasjonen er avgrenset til tre artikler på grunn av oppgavens lengde, og det vil ikke være rom for å diskutere litteraturen.

Tabell 2 – internasjonal litteratur

Artikkel	Metode	Tema
Peer support services for individuals with serious mental illnesses: Assessing the evidence M. Chinman, P. George, R. H. Dougherty, A. S. Daniels, S. S. Ghose, A. Swift, et al. Assessing the Evidence Base Series 2014 Vol. 65 Issue 4 Pages 429-441	Kvalitativ	Vurdering av etterverns tjenester for mennesker med psykiske problemer
Targeting the barriers in the substance use disorder continuum of care with peer recovery support M. Stanojlovic and L. Davidson Substance Abuse: Research and Treatment 2020 Vol. 15 Pages 1-10	Kvalitativ	Mål om å utforske ettervernstilbudet for mennesker med akutte helseproblemer
Lived experience in new models of care for substance use disorder: A systematic review of peer support services and recovery coaching D. Eddie, L. Hoffman, C. Vilsaint, A. Abry, B. Bergman, B. Hoepfner, et al. Frontiers in Psychology 2019 Vol. 10	Kvalitativ	Et kritisk blikk på brukerstyrt ettervern og erfaringskonsulentenes rolle

I følgende delkapitler presenteres artiklene fra tabellen i en objektiv tekst, med formål om å redegjøre for innholdet i forskningen, etterfulgt av videre refleksjoner i lys av oppgaven.

2.1.1.1 Peer Support Services for Individuals With Serious Mental Illnesses: Assessing the Evidence

Chinman et al. (2014) har skrevet en artikkel som viser til evidens og effektiviteten av ettervernpraksisen, undersøkt av flere studier. Artikkelen har som formål å gjennomgå hvordan praksisen utføres av ulike etterverns tilbud, for mennesker med alvorlige psykiske lidelser og rusproblemer. Forskerne ønsket å undersøke effektiviteten med tjenestene og

hvordan det påvirket brukergruppen i Recovery prosessen mot tilfriskning. Gjennomgangen gjorde at de fant 20 studier med tre ulike etterverns tjenester. De anvender begrepet «Peers» i sin artikkel. Oversatt til norsk i denne konteksten vil Peers være en person som har erfaringskompetanse fra behandling, og likestiller erfaringskunnskap med faglig kunnskap i møte med brukerne. De tre tjenestene er Peers inkludert i «tradisjonell» etterverns arbeid, Peers som er i allerede eksisterende kliniske roller og Peers som leverer strukturerte læreplaner. Resultatene ved gjennomgangen viste at effektivitet til tjenestene varierte. Likevel mener forskerne at Peers som arbeidet med konkrete planer og de som ble inkludert i eksisterende etterverns arbeid med fagfolk hadde noen fordeler. Sammenlignet med profesjonelle utøvere var Peers bedre til å forbedre utfallet i en Recovery prosess. Resultantene for artikkelen viser at etterverns arbeid med erfaringsbasert kunnskap gir bemerkelsesverdige utfall. Likevel trenger vi mer forskning som kan konkretisere Peers rollen, og vise til utviklingen av arbeidet, i tillegg til å styrke evidensen i endring av praksis.

2.1.1.2 Targeting the Barriers in the Substance Use Disorder Continuum of Care With Peer Recovery Support

Stanojlovic og Davidson (2020) har i likhet med overnevnte artikkel også skrevet en gjennomgang av ettervern temaet. Deres artikkel er basert på en omfattende gjennomgang av eksisterende litteratur, med mål om å utforske rollene til Peers, vedrørende spørsmål knyttet til hvorfor mennesker med rusproblemer står i fare for å ikke få en full Recovery prosess. Peers er mennesker med erfaringskunnskap, i likhet med førstnevnte artikkel. Forskerne anvender begrepene Substance Use Disorder (SUD) som en diagnose, og anerkjenner det som en kaotisk diagnose med fare for tilbakefall. De mener at behandlingen av SUD er basert på en akutt omsorgsmodell som fokuserer på klinisk stabilitet og utskrivelser, men lykkes ikke å adressere langsiktige behov for brukergruppen. Derfor er det ønskelig å sette søkelyset mot Peers i deres rolle for behandling av mennesker for et langsiktig løp, og deres potensiale til å forbedre Recovery prosessen til brukergruppen. Artikkelen konkluderer med at et vellykket Recovery løp og tilfredsstillende ettervern baserer seg på både det medisinske og en tilfrisknings tilnærming. Behandlingen må utføres over lengre tid og sikres at brukerne følges hvert steg av veien. Forskerne henviste til noen barrierer for manglende tilfriskning hos mennesker med SUD diagnose, og eksempler på modeller som kan brukes i arbeidet.

2.1.1.3 Lived Experience in New Models of Care for Substance Use Disorder: A Systematic Review of Peer Recovery Support Services and Recovery Coaching

Eddie et al. (2019) presenterer en artikkel med et noe kritisk blikk på ettervern behandlingen for samme brukergruppe som i de andre artiklene. I likhet med annen litteratur på området viser de til definisjonen på brukerstyrt ettervern, hvordan det anvendes i praksis og avgrensning til hvem som defineres med erfaringskunnskap. Gjennomgangen av litteraturen i artikkelen viser til gode funn av arbeidet, samt potensiale ved å anvende brukerstyrte tjenester og mulighetene med å likestille erfaringskunnskap med tidligere praksis. Forskerne presiserer at ved gode funn ligger det til grunn at det eksisterer mindre litteratur på området. De vektlegger at det ikke er mye som beviser effektiviteten med brukerstyrte tjenester, eller variasjon av metodologiske tilnærminger i tidligere gjort forskning. I tillegg har artikkelen en skepsis til fravær av rolleavklaring for erfaringskonsulenter i samspill med profesjonelle fagfolk. De argumenterer derfor for at brukerstyrt ettervern kan fungere godt, men at det ikke er gjort tilfredsstillende nok forskning på området eller behandlingsformen. Det er et behov for kartlegging av effektivitet ved denne type tjenester, og hvordan behandlingsformer kan være kostnadsbesparende, sammenlignet med annen praksis. Artikkelen etterspør en ramme for når og hvor brukerstyrt er det beste alternativet for behandling. I deres konklusjon mener de at ny kunnskap og erfaringsmodeller etableres raskt i feltet, til tross for lite empiriske data for hvordan modellene beviser at de er det beste for brukerne.

2.1.1.4 Oppsummerende refleksjoner av internasjonal litteratur

Ved første artikkel var formålet til forskerne å se nærmere på evidensen av brukerstyrt ettervern. Allerede i 2014 forsket de på denne tematikken. Dette viser at temaet har vært i søkelyset i en god stund før oppstart av forskningsprosjektet *Brukerstyrt Ettervern*. Chinman et al. (2014) presenterer et mer positivt blikk på arbeidet gjennomført av Peers, sammenlignet med noen år etterpå der vi leser om behovet for mer forskning og avklaring av effektiviteten av tjenester fra Eddie et al. (2019). Videre viser litteraturen et mer skeptisk blikk på diagnostisering og et fokus på det langsiktige behovet til brukerne publisert av Stanojlovic og Davidson (2020). Artiklene utformer på en måte hverandre i et felles fokus på at brukerstyrte tjenester er inne på et positivt perspektiv for fagutviklingen i ettervern. Likevel trenger vi mer bevis, konkretisering og økt bevisstgjøring på hvordan denne formen for brukerstyrt skal se ut i framtiden, og med tanke på erfaringsbasert kunnskap.

Grunnen til at jeg har valgt å presentere artiklene er fordi de viser til forskning om oppgavens tema i en internasjonal kontekst. De presenterer erfaringer fra forskningsprosjekter, og hvordan et skifte fra fagkunnskap til erfaringsperspektivet påvirker sosialt arbeid globalt. Jeg skal ikke sammenligne Nord Norge med artikler hentet fra Harvard Medical School i Boston, USA, allikevel er det relevant å belyse hvordan utviklingen av BE diskuteres i litteratur. Samtidig gir et kritisk blikk fra litteraturen refleksjoner rundt hvilke behandlingsformer som dominerer i rusfeltet. Alle artiklene er fra USA, og søkefeltet er begrenset til 10 år tilbake fra dags dato.

2.1.2 Norsk litteratur

Her vil norsk litteratur presenteres i samme form som internasjonal, i tabell også videre i tekst. Søkeordene som er brukt i Oria står som vist beskrevet innledningsvis i litteratursøk kapitelet.

Tabell 3 – Norsk litteratur

Artikkel	Metode	Tema
Ungdom på vei ut av barnevernet: Brå overgang til voksenlivet V. Paulsen Norges Barnevern 2016 Vol. 93 Issue 1 Pages 36-51	Kvalitativ	Ungdommers opplevelse av ettervern og overgangen fra barnevernstiltak til selvstendig liv.
Selvhjelp og likemannsarbeid: Mulige verktøy for å oppnå mestring og empowerment? T. L. Sjøfjell and A.-B. Myhra Tidskrift for psykisk helsearbeid 2015 Vol. 12 Issue 2 Pages 139-148	Kvalitativ	Viktigheten med at tjenesteapparatet anerkjenner selvhjelp og likemannsarbeid som verktøy og supplement til helsetjenestenes tilbud
Brukerstemmen i en faglig term J. Storaas Tidskrift for psykisk helsearbeid 2014 Vol. 11 Issue 4 Pages 391-394	Kvalitativ	Brukerstemmen i behandling, endring av eksisterende praksis og fokus på fellesskap og tilhørighet

Jeg begynte litteratursøket med søkeord som «ettervern», «brukerstyrt ettervern» og «medvirkning» for å nevne noen. For begrepet «ettervern» ga søkebasen 14 treff, ved «brukerstyrt ettervern» kom det kun ett treff, og det var rapporten som blir presentert senere i oppgaven. Til slutt, for begrepet «medvirkning», var det et betraktelig høyere treff med 240 fagfelleverderte dokumenter. Her var utfordringen å utelukke det som ikke var relevant for oppgaven, men det viser at det er gjennomført en del forskning ved begrepet medvirkning. I dette kapitlet ønsker jeg å vise til en form for objektiv presentasjon av artiklene, og antallet artikler er bestemt med tanke på oppgavens begrensede plass. To av artiklene er fagfelleverderte.

Før oppgaven går videre mot presentasjon av artiklene ønsker jeg å presisere hvorfor jeg har valgt å inkludere Storaas i litteraturkapitlet, uten at artikkelen definert som faglitteratur. Oppgavens formål er å se nærmere på begrepet brukermedvirkning i ettervern, derfor er det også naturlig å trekke inn litteratur som fokuserer på brukerstemmen innenfor et diskusjonsforum fra relevant tidsskrift.

Jeg begynner presentasjonen med å se på en annen etterverns kontekst, fra barnevernstjenesten.

2.1.2.1 Ungdom på vei ut av barnevernet: Brå overgang til voksenlivet

Artikkelen er skrevet av Veronica Paulsen og er fra 2016. Forfatteren fokuserer på ungdommens opplevelse av ettervern og overgangen fra barnevernstiltak til voksenliv. Forskingsspørsmålene er følgende: Hvilke behov beskriver ungdommene i overgangen til voksenlivet, og hvordan opplever ungdommene at behovene imøtekommes i barnevernssystemet? Forskningen er kvalitativ med 43 informanter i alderen 18-26 år. Funnene viser at det er store variasjoner av oppfølgingen i overgangen, både når ungdommene mottar tiltak og hvor lenge tiltaket varer. Utgangen fra barnevernstiltakene er videre preget av manglende informasjon og lite eller ingen medvirkning i utformingen av etterverns tilbud. Det siste funnet bygger videre på manglende informasjon, men at dette gjør ungdommene beskriver et system som er både utydelig og utilgjengelig, som resulterer i at de føler seg utrygge i situasjonen. Diskusjonen i artikkelen kan ikke konkludere med at det mangler ettervern ettersom det oppleves som tilfeldig hvem som får ettervern, men Paulsen avgrensner til tre temaer: brå overgang til voksenlivet, manglende medvirkning og opplevelse av avmakt og avslutning av tiltak og overgang til NAV (Paulsen, 2016).

2.1.2.2 Selvhjelp og likemannsarbeid – mulige verktøy for å oppnå mestring og Empowerment?

Tommy Lunde Sjøfjell og Ann-Beate Myhra viser til at tjenesteapparatet må kjenne til Empowerment-orienterte verktøy i sin artikkel. Selvhjelp og likemannsarbeid er verktøy som er basert på individets ressurser og muligheter for utvikling. Forfatterne viser til deres definisjon på Empowerment og egne erfaringer knyttet til selvhjelp i et brukerperspektiv. Artikkelen vektlegger og drøfter hvordan begrepene selvhjelp og likemannsarbeid burde brukes som hjelpemiddel for å oppnå mestring for mennesker med rusproblemer. Videre ser de behovet for å anvende mennesker med erfaringskompetanse i møte med brukere som står i rus. De skriver at en likemann er en som har gått veien før andre, som kan snakke med troverdighet om utfordringer og muligheter som ligger i det nye rusfrie livet. De presenterer ikke en konklusjon basert på empiri hentet for artikkelen, men ønsker heller å vise til at det finnes flere tilnærminger for å behandle i både aktiv rus og veien mot ettervern. Artikkelen drøfter begrepsavklaringer, forfatternes synspunkt og vektlegger personlige refleksjoner basert på erfaring. De mener at ansatte i tjenesteapparatet bør ha kunnskap om selvhjelpsorienterte verktøy, og at det er flere eksterne aktører som kan kontaktes ved behov for mer kunnskap (Sjøfjell & Myhra, 2015).

2.1.2.3 Brukerstemmen i en faglig term

Jon Storaas har skrevet en artikkel i spalten «*Skeivt blikk*» for tidsskrift for psykisk helsearbeid, der tidsskriftet inviterer bestemte personer om å komme med ytringer om et selvvalgt tema. Storaas presenterer seg som leder av en brukerorganisasjon i artiklenes innledning. Artikkelen handler om forfatternes refleksjoner rundt dominerende sykdomsmodeller, hvordan personlige møter påvirker og viktigheten med tilhørighet. Han viser til et kritisk blikk mot sykdomsbegrepene knyttet til rus, tjenestene må ikke sykeliggjøre mennesker som har rusproblemer, men heller prøve å se deres «*virkelighetsflukts avhengighet*» som inntreffer når en bruker et middel for å prøve å fjerne seg fra sin realitet. Storaas vektlegger at vi trenger et mangfold av metoder i behandling av denne brukergruppen, han uttrykker et håp at mangfoldet vil øke igjen. Brukeren må være likeverdig i egen behandling og ettervern, og at erfaringsbasert kunnskap må anerkjennes. Menneskers erfaringer bør legge grunnlaget for hvordan vi møter mennesker med nye problemstillinger innen rusproblematikk. Det argumenteres at tilhørighet er nøkkelen for å suksess, og oppfølging etter behandling bør bli langt bedre ifølge forfatteren (Storaas, 2014).

2.1.2.4 Sett i lys av oppgavens tema – oppsummering

Fellesnevneren for artiklene er ønsket og behovet for endring av praksis. Den internasjonale forskningen setter et større perspektiv på ettervernspraksisen, og sett i lys av brukerstyrte tjenester. Artiklene ønsker å drøfte hva som fungerer, og hvordan metoder kan endres, basert på eksisterende forskning innen temaet. Det er et noe kritisk perspektiv som gjør at behovet for kunnskap fremtrer, og jeg synes det har relevans med oppgaven min fordi det er fokus på hvordan brukerperspektivet skal utvikles i tråd med nyere syn på sosialt arbeid.

Den norske litteraturen har en sterkere relevans til oppgavens tema, naturligvis ettersom det er ofte noe av den samme konteksten. Det interessante er Paulsen (2016) sine funn om faktiske forhold innen barnevernet, og at hennes funn fra en tjeneste, kan fremtre i andre helsetjenester. Samtidig har Sjøfjell/Myhra og Storaas flere refleksjoner knyttet til konkrete eksempler for hvordan erfaringsbasert kunnskap kan få en større plass i kommunale tilbud. Artiklene beriker derfor oppgavens formål ved å gi et perspektiv på eksisterende kunnskap om ettervern og overgangsperioden for sårbare brukergrupper.

2.2 Relevante norske rapporter fra NORCE

I dette kapitlet skal oppgaven belyse en grundigere gjennomgang av ett par norske rapporter. Rapportene skal presentere tidligere forskning, og bidra til å underbygge viktigheten med å utvikle mer kunnskap om etterverns temaet. Først vil de presentert i tekst, og deretter vil jeg inkludere noen refleksjoner knyttet til deres forskning. Denne delen skal henge sammen med litteratursøk og tidligere forskning fra norsk litteratur.

Formålet med delkapitlet er å lage en oversikt og diskutere eksisterende forskningsrapporter som er relevante for oppgaven og diskusjon. Utgangspunktet for denne delen er hentet fra Furuseth og Larry Everett (2020) sin kritiske analyse for litteraturstudie. Derfor vil deres teori ikke følges til punkt og prikke, men anvendes som faglig støtte i gjennomgangen, der jeg inkluderer mine egne refleksjoner knyttet til rapportene.

2.2.1 Nomader på lavterskel

Jeg begynner gjennomgangen med å vise til en rapport i henhold til boligløsninger for personer med rusproblemer og psykiske lidelser av Rita Sørly, Annette Fresvik, Svein Inge Nødland og Helge Lea Tvedt. Den omhandler hvordan det boligsosiale arbeidet for mennesker med rusproblemer fungerer i flere norske kommuner. I tillegg viser de hvordan kommuneøkonomi og samarbeid mellom forskjellige tjenester påvirker tjenestetilbudet for

denne gruppen mennesker. Hovedgrunnen til at rapporten er inkludert i gjennomgangen er fordi den drøfter tematikk som kan berøre oppgavens forskningsspørsmål, på en indirekte måte gjennom boligsosial politikk, og på en direkte måte i forhold til hvordan samarbeid påvirker (Sørly et al., 2021).

I prosjektet har forskerne undersøkt faktorer som kan bidra til gode boligløsninger for mennesker med utfordringer innen rus og psykiske helse, og som har komplekse behov. Undersøkelsen er basert på fokusgruppeintervjuer med ansatte i 10 kommuner, fokusgruppeintervjuer med bruker og pårørendeorganisasjoner på feltet, og studier av sekundærdata. De har kartlagt bokvalitet, kommunenes botilbud, tjenester relevante til botilbudet, boligsosial organisering og økonomiske forhold. Samtidig har de og sett på kommunenes og organisasjoners perspektiver på brukermedvirkning for innbyggere med rus- og psykisk helseutfordringer (Sørly et al., 2021).

Jeg bruker bokstaven B for kommunenavnet i rapporten.

2.2.1.1 Rapportens funn som har relevans til oppgavens tema

Sørly et al. (2021) viser til at B kommune har etablert en organisasjon som eier flere boliger til boligsosiale formål. Kommunen har et lavt antall disponerte boliger sammenlignet med resten av landet. Dette kommer fram i deres kommunedelplan, som videre medfører et mindre handlingsrom for å tilby boliger til innbyggere med forskjellige boligbehov. Det er flere enheter som har ansvaret for det boligsosiale arbeidet i B kommune. Offentlige instanser og tjenester har forskjellige roller og dette skal koordineres inn i avtaler for brukergruppen. Rapporten hevder at det er mangel på midlertidige boliger, og at systemet ikke fungerer optimalt. Kommunale ansatte forteller at kartleggingen av boligbehov ikke er tilfredsstillende, og det mangler akutttilbud, døgnovernatting og/eller lavterskeltilbud. Samarbeid mellom tjenester og spesialisthelsetjenesten er noen ganger utfordrende. Ofte ringes kommunen opp samme dag som pasienten/brukeren skrives ut av behandling, og da må raske løsninger være på plass. Som en konsekvens av dårligere koordinering kan pasienter også stå i fare for å sendes til andre kommuner i fylket, med manglende oppfølging.

Bruker- og pårørende organisasjoner har flere innspill i rapporten. I forhold til bomiljøtilbud forteller de at det er en forventning fra kommunetjenester om at flere brukere klarer seg bedre enn de faktisk gjør. Organisasjoner opplever at brukerne later som de forstår informasjon om søknader og andre rammer, men i virkeligheten håndterer de ikke kravene i veien mot et

selvstendig liv. Dermed har personer med ROP-utfordringer behov for hjelp for å ivareta sine rettigheter, samt løse problemer med å håndtere gjeld. Det påpekes videre at det man må spørre hva de trenger for å bo godt, og tjenestene må akseptere at svaret kan være at de ikke ønsker å bo selvstendig i egen bolig. Med tanke på andre faktorer som påvirker behandlingen, trekkes og aktivitetstilbud inn som en viktig brikke. Organisasjonene mener at aktivitetstilbud må ses i sammenheng av boligløsningene, fordi beboere er avhengig av at noen har tid til dem og at de får flere arenaer til å mestre på (Sørly et al., 2021).

Rapporten tar for seg boligløsninger og viser til sine funn av en anonymisert kommune. Herunder vil jeg vise mine refleksjoner knyttet til rapportens tema og diskusjon.

Furusetth og Larry Everett (2020) anvender en struktur med fire hovedpunkter for en kritisk analyse av litteratur. Som nevnt brukes denne faglitteraturen som støtte, og derfor er ikke dette delkapittelet en kritisk analyse, men en kort del som drøfter noen punkter jeg har lagt merke til.

I «*nomader på lavterskel*» presenteres det en del data, og mye av dette er innhentet på en grundig måte. Det fremkommer utsagn fra informanter om flere problemstillinger jeg ønsker å vise til. De hevder blant annet at det er store mørketall for bostedsløse for B kommune. Vi kan videre spørre oss, hvorfor er det slik? Vi vet fra før at boligsosiale problemer kan ses som en direkte konsekvens av tilbakefall for brukergruppen. Derfor er det sentralt å belyse flere faktorer som kan påvirke etterverns arbeidet, og heller løfte blikket mot bolig praksisen.

Forskerne viser til informanter hentet fra kommunale tjenester og fokusgruppeintervju med organisasjoner, noe som også er lignende min forskning. En innvendig her kan være at erfaringene de deler må tolkes subjektive, og er ofte påvirket av hverandres opplevelser. Denne innvendingen mot empiri kan gjelde både rapporter og oppgavens eget datagrunnlag.

Furusetth og Larry Everett (2020) viser og til punkt om antakelser og generalisering i en kritisk analyse. De hevder at mennesker opererer daglig med antakelser basert på tidligere erfaring, og at stereotypier kommer ofte fremkommer basert på generaliseringer. Rapporten har funn som presenterer organisasjonene sine antakelser om at kvinner ikke blir løftet fram slik de fortjener, men tanke på traumer knyttet til rusproblemer. Samtidig sier de at det oppleves ulikt mellom kvinner og menn, og bør vektlegges i boligtilbudet. Dette er en antakelser om kjønn, noe som kan være riktige, men rapporten vedlegger ingen konkrete kilder på at det er tilfelle.

En annet inntrykk som fremtrer, er organisasjonenes inntrykk av kommunale tjenester. De viser til at tjenestene forventer mer av ROP pasienter, og at pasientene ikke klarer å tilfredsstille krav fra helsetjenesten. Samtidig ligger det økonomiske grunner til hvorfor tjenesten er utformet med en type behandling som er mest effektiv for brukergruppen. Derfor argumenteres det at brukerne har individuelle behov, men at de som trenger mest hjelp står i fare for å ikke få riktig behandling, ifølge organisasjonene sine erfaringer. De etterspør derfor bedre tilbud for brukergruppen. Rapporten sine funn underbygger fordommer, og negative konsekvenser kan være at stereotypier mellom organisasjon og kommunale tjenester styrkes. Dette bidrar til å vise hvordan andre kilder omtaler inntrykk mellom organisasjoner og kommuner påvirker samarbeid.

2.2.2 Samarbeid om brukerstyrte tjenester i ettervern

Sivertsen et al. (2022) har skrevet en rapport om et samarbeidsprosjekt på rusfeltet mellom ideell sektor, kommuner, spesialisthelsetjenesten og forskere. I likhet med *Nomader på Lavterskel* er den og publisert av forskningsinstituttet NORCE. Rapporten er skrevet av Kristina Sivertsen, Nina Jentoft og Trond Stalsberg Mydland i 2022.

Bruker og pårørendeorganisasjoner, Vennesla kommune og NORCE gikk sammen i et prosjektsamarbeid for å utvikle og prøve et nytt tiltak som kombinerer brukerstyrte seng og likepersonsoppfølging til mennesker med utfordringer knyttet til rus. Målgruppen for prosjektet var voksne mennesker i rehabilitering etter endt behandling ved Blå Kors Klinik. Prosjektet har en målsetting om å skape en tilgjengelig og brukerstyrt tjeneste, basert på en kombinasjon av brukerstyrt seng og likepersonsoppfølging. Tilnærmingen for forskningen har vært at forskere og forskningsdeltakerne går inn i et gjensidig og likeverdig forhold, for å forsøke å forske og endre på praksisen. Forskerne har derfor ønsket å innhente erfaringskunnskap, og prosjektet er beskrevet som unikt. Det er forsøkt å anvende en oppfølgingsmodell som representerer samarbeid mellom erfaringsbasert kunnskap fra en likeperson fra organisasjonen A-larm, og en behandlingsinstitusjon innen rusfeltet med tilbud om brukerstyrt seng (Sivertsen et al., 2022).

Formålet var å innhente erfaringer fra forsøket, med tilbakemeldinger fra deltakerne, likepersonene, prosjektkoordinator, ansatte ved Blå Kors og andre samarbeidspartnere i kommunene. Forskerne konkluderer med at forsøket og responsen har vært svært positiv. Deltakere av forsøket gir uttrykk for at en avtale om brukerstyrt seng og likepersontjenesten har hatt en positiv innvirkning på deres Recovery prosess, og gjort brukere bedre rustet for å

håndtere livet etter behandlingsoppholdet. Forfatterne viser videre til at det har vært kjente ansikter underveis og i tiden etter forsøket, noe prosjektkoordinator mener er en stor trygghet for relasjonene og samarbeidet. Ansatte ved Blå Kors opplevde at sengen hadde god effekt og betydning for medvirkning. De håper det er flere som kan ha nytte av et slikt tilbud i fremtiden (Sivertsen et al., 2022).

Rapporten er et resultat av tettere oppfølging av brukere utenom det kommunale helsetilbudet, i tillegg til tilbudet om en brukerstyrt seng som tilbyr frivillig innleggelse. Prosjektet er gjennomført med ønske om å belyse alternative ettervernspraksiser for ROP pasienter, og derfor har samarbeid mellom flere instanser vært en sentral brikke.

2.2.2.1 Deres funn relevant til oppgaven

Deltakere og forskere forteller om verdien av nyere kunnskap som kom fram av prosjektet. De viser til flere utsagn om en betydning endring av livssituasjon for mennesker med rusproblemer og hvordan dette kan være en ny etterverns praksis for landsbasis. Når jeg leser rapporten dukker det opp noen kritiske refleksjoner rundt det som blir presentert. Refleksjonene er ikke ment for å kritisere andre sin forskning, men skal utfylle oppgavens eksisterende litteratur.

Det handler om tanker i forhold til realistiske forventinger til det økonomiske perspektivet ved helsetjenestene. Det er ingen tvil om at *Brukerstyrt Seng* har gode resultater for flere av brukerne, og at metoden kan gjennomføres ved andre byer i landet. Det eneste spørsmålet jeg sitter igjen med, er det en realistisk behandlingsform? Vi vet at kommuner sliter økonomisk, og kutt i ressurser og årsverk er en reel faktor. Rapporten kan bidra med å vise hvordan ettervern kan bli bedre, men og dessverre kaste et blikk på hvor mye ressurser de bruker i prosjektet. For prosjektet sin del er det ikke sikkert at det er utfordringer med midler, men tankene mine retter seg heller mot den daglige driften av et slikt tilbud. Hvem skal finansiere? Vil geografiske forskjeller komme tydeligere fram i alternativ behandling? Og hvilken ekskluderingsprosess skal påvirke hvem av brukerne som får delta?

Jeg stiller disse undrende spørsmål fordi det kan bidra til refleksjon rundt gode resultater. Og ikke minst til å se muligheter for hvordan tjeneste kan realiseres gjennom en ny behandlingsform inspirert av *Brukerstyrt seng*.

Brukerne anbefaler at behandlingen fortsetter, både i daværende by og for andre steder i landet. De viser til at erfaringskompetanse er en viktig faktor ved likepersonen, og de blir oppfattet som gode rollemodeller. Flexibilitet i oppfølgingen og tilgjengeligheten i tjenesten, også utenfor ordinær arbeidstid trekkes fram som svært positivt. Deltakerne forteller at dette er ikke noe de har opplevd tidligere i helsetjenestene. Brukergruppen vil gjerne at *Brukerstyrt Seng* skal bli en fast etterverns praksis på institusjonen Loland, men kan tilbudet gjelde andre deler av landet også? (Sivertsen et al., 2022).

Rapporten viser banebrytende kunnskap om hvor sentralt det er å utvikle nyere behandlingsformer innen ettervern. De har presentert et forsøk som gir et godt alternativ til dagens praksiser, og det vekket min nysgjerrighet. Organisasjonen arbeider også i nordlige områder av landet, dessverre knyttes deres lokale praksis kun til et lavterskel tilbud, med begrensede åpningstider. Derfor kan spørsmålene om å videreutvikle alternative behandlingsformer for ettervern være relevant for oppgavens diskusjon og bidra til å se nyere kunnskap i en større kontekst.

Rapportene er presentert fordi de kartlegger nyere etterverns tilbud, og hvordan boligsosiale forhold henger sammen med ettervernsprosessen. Temaene er sentrale i forhold til oppgavens formål, og derfor har jeg valgt å inkludere rapportene som en del av tidligere forskning, uten at de regnes som fagfelleverdert. For oppgaven sin del er det svært relevant å se på rapporter som presenterer funn fra organisasjoner og kommunale tjenester, fordi de kan og sammenlignes med empirien som presenteres i analysekapitlet, og derfor innvirke på konklusjonen i sin helhet.

3 Teori

Teorikapittelet vil inneholde relevant faglitteratur knyttet til ettervernspraksisen og skal videre drøftes i analysekapittelet. Teorien skal fortelle hvordan forskeren tolker empirien, det handler om hvilke «briller» som blir brukt i undersøkelsen for å eksemplifisere. Dette kapittelet vil redegjøre for hvilket teoretisk perspektiv som er brukt i utforming av forskningsspørsmål, intervjusituasjoner og tolkning.

3.1.1 Ingenting er som en god teori

I en masteroppgave er teori avgjørende for å kunne besvare forskningsspørsmålene på best mulig måte. Teorien og empirien skal henge sammen i analysen av oppgaven og bidra til å holde en rød tråd. I et forskningsprosjekt er det viktig at teorien underbygger hvordan forskeren har drøftet funnene, og at valget av teori påvirker flere faktorer underveis i masteroppgaven.

Johannessen et al. (2018) forteller at ingenting er så praktisk som en god teori. Vi bruker teori til å stille og besvare forskningsspørsmål. Samtidig anvendes teori til å begrunne spørsmål og ikke minst som hjelpemiddel for å oppdage ny kunnskap. Teori kan vekke flere interessefelt for forskeren, og bidra til å stille nye spørsmål eller tilegne seg andre inntrykk i undersøkelsen. Spesielt i samfunnsvitenskapelige felt skal teorien hjelpe forskeren å se nye og oversette sider ved fenomenet som studeres, samt vise til verdien i å undersøke tematikken.

Begreper har ofte flere betydninger. I forskning stilles det krav til klarhet, i motsetning til hverdagslige misforståelser når ord har flere betydninger. Det er derfor avgjørende å klargjøre presist hva som menes med de sentrale ordene i undersøkelsen. Både fordi jeg som forsker må vite hva jeg gjør, og fordi de som leser oppgaven må vite hvordan jeg har tenkt. Arbeidet med å avklare hva forskeren mener med de mest sentrale ordene i undersøkelsen kalles for teoretisering eller operasjonalisering. Dette betyr å knytte antakelser til et ord eller fenomen. Ordet blir dermed omgjort til et begrep. Skillet går imellom ord, som kan ha flere betydninger og når vi teoretiserer ordet, som å gir det en bestemt mening, blir det et avklart begrep. På samme måte kan jeg avklare hva som menes med de ulike ordene i teksten, for å unngå eventuelle misforståelser (Johannessen et al., 2018). Derav er det viktig med en begrepsavklaring før leseren skal begi seg ut på oppgaven.

Det er flere sentrale ord oppgaven som har behov for å avklares. Ved å vise til teoretisk perspektiv for drøftingen, og trekke inn informantenes oppfatning av bestemte begrep kan vi

bruke Johannessen et al. (2018) sitt fagstoff som verktøy for å teoretisere ord og tolke empiri. Ved neste delkapittel vil jeg vise til valg av vitenskapsteori.

3.1.2 Presentasjon av vitenskapsteori

I vitenskapsteori eksisterer det flere paradigmer. Et paradigme er et vitenskapelig perspektiv, som består av en ontologi, en epistemologi og en metodologi. Førstnevnte handler hovedsakelig om læren om virkeligheten og individets virkelighetsoppfatning, epistemologi er læren om hvordan vi tilegner oss kunnskap. Metodologi referer til forbindelsen mellom teori og empiri, med spørsmål om hvordan man oppnår gyldig viten (Crotty, 1998).

For å tydeliggjøre dette kan en si at ontologi vil hen vise til «*Hva er virkeligheten?*», der epistemologien etterspør «*hvordan kan jeg forstå kunnskap/virkeligheten?*». Og til slutt, så vil metodologien vite «*hvilke metodologiske verktøy kan vi anvende for å innhente kunnskap?*» (Crotty, 1998). I forhold til oppgaven kan teori om paradigme oppleves som noe svevende, og utfordrende å knytte til både funn og diskusjon. Allikevel er det unngåelig å utføre forskningsprosjekt uten å ha kunnskap om vitenskapsteori, og dens rammer i forhold til paradigmer som beskrevet ovenfor. Derfor er dette en viktig del av redegjørelsen.

I starten av min masteroppgave begynte jeg å undersøke flere muligheter for teoretiske perspektiver. Mitt inntrykk er at kritisk tilnærming veldig «i vinden» for sosialt arbeid sitt nåværende forskningslitteratur. Forskere ser gjerne etter manglende fungerende praksis, og noe av dette kan virke nesten litt pessimistisk for utviklingen av faget, etter min mening. Jeg ønsket å finne ut av hvordan ettervernstilbudet i kommunen fungerte, få et større innblikk i rusfeltet generelt og utforske hvilke rammer som påvirket brukergruppen sin mulighet for medvirkning. Viktigst av alt, jeg ønsket å få kunnskap fra brukerorganisasjoners og kommunale ansatte sin hverdag. Målet mitt er å avdekke, finne ut og vise til hvordan praksisen, rammene og arbeidet opplevdes for ulike parter som arbeidet mot et felles mål. I frykt for å havne i et kritisk perspektiv ønsker jeg å bruke kunnskapen i et slags «styrkeperspektiv». Intensjonen er å undersøke faktorer som fungerer optimalt, og deretter bruke de til å se på muligheter for endring.

Med dette som utgangspunkt fant jeg ut at et fenomenologisk perspektiv kunne være en god teori for min oppgave.

3.1.3 Fenomenologi som teoretisk perspektiv

«Etymologically 'hermeneutics' derives from the Greek word *hermeneuein*, which means 'to interpret' or 'to understand» (Crotty, 1998, s. 88)

I følge Crotty (1998) hører teorien fenomenologi til et konstruktivistisk og interaksjonistisk paradigme innen vitenskapsteorien. Der virkeligheten ikke er bestemt, men som konstrueres av individer eller grupper. I denne sammenheng vil empirien fra informantene produseres på grunnlag av deres opplevde erfaringer. Det kan og henge litt sammen med «*livsverden*» begrepet jeg presenterte i metode kapitlet.

Hvis en ser tilbake på de epistemologiske spørsmålene, vil teorien hevde at virkeligheten trenger å bli tolket, og undersøkt for underliggende forståelser og praksiser. Konkret kan det være å undersøke meninger knyttet til individets handlinger. For å trekke det inn mot oppgaven handler det om at forskeren skal tolke hvordan informantene opplever sin situasjon, og hvordan de svarer på spørsmålene. Det er hvordan spørsmålene er utformet som gir en føring for tolkning. I min oppgave ønsker jeg å vite mer om hvordan de utfører arbeidet sitt, derfor er det viktig å bruke verktøyene fra vitenskapsteorien i intervjuene.

I valgte paradigme eksisterer det flere teoretiske perspektiver som fenomenologi, symbolsk interaksjonisme, hermeneutikk og kritisk teori. For å avgrense og holde teorien relevant skal vi fokusere på førstnevnte. Hutchinson og Oltedal (2003) skriver at fenomenologien har sentrale spørsmål i hva som skal gjelde for virkeligheten og hvordan mennesker får sin kunnskap om den ytre verden.

Fenomenologien ble skapt av den tsjekkiske-tyske filosofen Edmund Husserls (1859-1938). Han var opptatt av å utvikle en vitenskap om bevisstheten rundt strukturerende prosesser og erfaringer. Fenomenologi er definert som en filosofisk retning som begynner med individet og hans bevisste erfaring, der formålet er å forsøke å unngå tidligere oppfatninger, fordommer og filosofiske oppfatninger som ikke er sanne. Derfor kan vi si at vi undersøker fenomen, slik de fremstår (Hutchinson & Oltedal, 2003).

Husserls ble inspirert av filosofen Descartes kjente setning «*Cogito ergo sum*» - jeg tenker, derfor er jeg. Husserls videreutviklet derfor setningen til «*jeg tenker, altså tenker jeg på noe*», og var fokusert på hva mennesket tenker på. Fenomenologien vil vise hvordan verden konstruerer seg i vår bevissthet, i motsetning til den ekte virkelighet. En mann ved navn Heidegger var elev av Husserls. Heidegger mener at det ligger en forståelse i alt vi gjør, selv

om vi ikke kan tematisere det, eller gripe det rasjonelt med tenking (Hutchinson & Oltedal, 2003).

Heidegger sier at fenomenologi er «å la det som viser seg bli sett fra seg selv slik det viser seg (Hutchinson & Oltedal, 2003, s. 69)

Det kan være utfordrende å anvende tilnærmingen som en tydelig oppskrift på vitenskapelige løsninger. Fenomenologi er først og fremst en filosofisk retning innen vitenskapsteori. Litt på kanten kan vi si at hovedfokuset ligger i å forstå hva som foregår i hodet til folk, eller hvordan vi konstruerer det vi oppfatter som virkelig og som vår «sosiale orden». Det vil si at forskningen leter etter meningen til individer, samtidig som vi er bevisste at meninger skapes i relasjoner og sosiale kontekster. Disse forhold kan være skiftende, og baseres på kultur og norm, derfor er ikke teorien en oppskrift på tolkning, heller en ramme eller retning for drøftingen av empiri. Noen forskningsmetoder som er egnet til teorien er observasjon, kvalitative intervju, case studier, narrativ fortelling og livs historie (Hutchinson & Oltedal, 2003).

Frem til nå har faglitteraturen presentert noen av Fenomenologiens kjennetegn. I andre del vil jeg forsøke å knytte dette i relevans til min egen forskning, med mål om å holde en rød tråd igjennom teorikapittelet.

3.1.4 Alternativer i valg av teoretisk ramme

I starten av min forskning og undersøkelse av teori vurderte jeg å kun anvende kritisk perspektiv i oppgaven, på grunn av egen erfaring fra tidligere oppgaver. Payne (2021) skriver at kritisk praksis hjelper sosialarbeidere til å unngå å anta at den praksisen som har vært utøvd tidligere må fortsette fordi den alltid har vært slik. «*It offers critiques of and alternatives to a focus on social cohesion (Payne, 2021, s. 399).*»

Videre viser forfatteren til at kritisk teori argumenterer for at sosiale problemer er skapt av strukturene i samfunnet, og kulturelle normer fra dominerende sosiale grupper. Jeg skal ikke gå nærmere på hva Payne skriver ytterligere om teorien. Likevel ønsket jeg å vise definisjonen fordi det var en teoretisk refleksjon i starten av prosjektet, som tok utgangspunkt i undertrykkelse, stigmatisering og avvik fra norm i henhold til rusproblematikk. Spørsmålene dreide seg blant annet om kritisk refleksjon var en del av praksisen for etterverns boligen i kommunen? Jeg oppdaget at teorien gjorde meg svært kritisk til det oppgaven skulle

undersøke, og at jeg var preget av en negativ tilnærming uten å ha særlig mye forkunnskap om temaet.

Et råd fra en medforsker fikk meg heller rette blikket mot endring, og i lys av et styrkeperspektiv. Rådet gjorde at jeg skiftet fokus, og valgte å se på faktorer som fungerer og hvorfor. Han sa; Hva kan vi lære av det som oppleves som tilfredsstillende ved etterverns tilbud? Hovedpoenget var knyttet til at oppgaven kunne diskutere utviklingen istedenfor utelukkende negative vurderinger.

Medforskeren var skeptisk til utviklingen av for mye negativ fremstilling av ikke fungerende praksiser. Han mente at jeg hadde en større fordel av å komme inn i undersøkelsen med «blanke ark», for å bruke det som en type metafor på tidligere kunnskap. Styrkeperspektivet kunne da anvendes som et utgangspunkt for nysgjerrighet og undring, istedenfor kritikk. Når det er sagt, så er ikke det nevnte perspektivet inkludert i fenomenologi, men jeg trekker det inn fordi oppgaven er preget av synet på endring. Dette var refleksjoner som var utslagsgivende for valg av teori.

3.1.5 Vi bruker teori til å besvare spørsmål

Vi bruker teori som verktøy i prosessen fra valg av tema til å begynne med forskningsspørsmål. Jeg ønsket fortellinger fra informanter, hvordan deres opplever påvirket arbeidet og hva de visste om brukerstyrte tjenester. Dette formet forskningsspørsmålene, og videre intervjuguide. Jeg opplevde at jeg brukte fenomenologi tilnærmingen som teori for å besvare spørsmål, og begrunne metoden for oppgaven, slik Johannessen et al. (2018) skriver i «*Hvordan bruke teori?*». Det inspirerte meg til å ha et åpent syn på tematikken, og lytte med nysgjerrighet når informantene fortalte.

Fenomenologien har som formål å undersøke hvordan kunnskap utvikles i praksis, men samtidig se på hvordan informantene er bevisste sin egen yrkesutøving. Jeg tror teorien bidrar til at forskeren viser tillit til informantenes fortellinger om erfaringer. Vitenskapsteorien og måten paradigmat henviser til ulike virkelighetsforståelser legger en ramme for oppgaven. Teorien i min forskning skal forhåpentligvis vise til en klar sammenheng at virkeligheten skapes av de som forteller den. Det er ingen sann skildring eller fasitsvar på hvordan ting foregår, og jeg tenker at arbeidet med å utvikle et godt etterverns tilbud bør ta utgangspunkt i at det er ikke kun en behandling som er universal. Mennesker er forskjellige, og

fenomenologien trekker sosialt arbeids kjerneverdier om ulikhet inn i virkelighetsoppfatningen for teorien, at den skapes av hvert enkelt individ.

I dette kapitlet har jeg vist til hvordan den teoretiske rammen har bygget min oppgave, spesielt mine forskningsspørsmål og intervjuguide. Jeg har presentert fenomenologien innen kvalitative metoder som teoretisk perspektiv, og forsøkt å beskrive hvilke teoretiske briller jeg har anvendt i mine undersøkelser. Jeg vil argumentere for fordelene med å utforske flere teorier for en masteroppgave, ved at valget av teori skal begrunnes godt og holdes relevant til forskningsspørsmålene og temaet.

Teori- og metodekapitlet henger sammen, og skal legge grunnlag for analysen av empirien. På grunn av at oppgaven bygger på både fokusgruppe- og individuelle intervju ønsker jeg å konkretisere at teorien er den samme for all empiri som er samlet inn og videre analysert.

3.1.6 Kort oppsummering

For å undersøke forskningsspørsmålene på best mulig måte er det nødvendig å ha en god forståelse for teoretiske rammer i en masteroppgave. Teori er ikke kun avgrenset til hvilket perspektiv forskeren anvender i tolkning, men innebærer et utvidet blikk på den generelle vitenskapsteorien.

Valg av teori i et forskningsprosjekt avhenger av teamet for oppgaven, og knyttes til konkrete spørsmål som eksempelvis, hva er det vi skal undersøke? For denne oppgaven er det sentralt å ha et noe åpent blikk på ny kunnskap. Underveis i forberedelsesprosessen, før intervjuene og etablering av forskningsspørsmål, var det sentralt å undersøke teorier som inkluderte åpne tilnærminger til eksisterende praksis. Som nevnt ønsket jeg ikke å gå innenfor kritisk teori, ettersom formålet med intervjuene skulle avdekke, ikke kritisere.

Fenomenologen var derfor en vitenskapelig retning, som har hjulpet i utforming av intervjuguide, refleksjoner som oppsto underveis i transkribering, og ikke minst i neste kapittel ved analysing av empiri.

4 Analyse – presentasjon av empiri

Analysekapitlet skal være den største delen av forskningsprosjektet, og vil inneholde empiri og videre diskusjon. Jeg har valgt å gjøre en analyse med utgangspunkt i Braun og Clarkes tematiske innholdsanalyse. Denne tilnærmingen foregår i flere trinn: gjøre seg god kjent med datamaterialet, bruke koder fra intervjuene, forsøke å kategorisere koder inn i flere tema og deretter skal de belyse forskningsspørsmålene for oppgaven. Grunnlaget for valg av tema baserer seg kun på deltakernes fortellinger. Braun og Clarke viser at en tematisk analyse er ofte anvendt i forskningsprosjekt for å beskrive eller oppsummere informanternes opplevelser og erfaringer (Braun et al., 2019).

Ved gjennomgang av intervjuene har jeg funnet fire fremtredende temaer: medvirkning, stigmatisering, forventninger til ettervern og samarbeid. I det følgende vil jeg gå inn i temaene, vise til hva informantene forteller og komme med en kort oppsummering i hver del. Deretter skal funnene diskuteres i et eget kapittel, med refleksjoner knyttet til eksisterende litteratur, teori og egne innspill.

Informantene er skildret med fiktive navn, og oversikt over hvilken organisasjon/stilling er i starten av oppgaven. I istedenfor koding velger jeg å bruke fornavn for å gjøre det lettere å lese analysen. Det er seks representanter fra brukerorganisasjoner ved navn; Torhild, Olav, Janne, Per, Odin og Bjarne. De to kommunale ansatte har fått navn Kari og Marie.

4.1 Medvirkning

Medvirkning er en individuell opplevelse, men alle har rett til å bestemme over egen livssituasjon. Det handler om å se individet som et subjekt og medmenneske, og ta deres ønsker, behov og livserfaringer på alvor (Sjåfjell, 2021). Vi starter med å se på hva dybde intervjuene forteller om deres refleksjoner rundt medvirkning.

4.1.1 Hvilke refleksjoner har kommunale ansatte rundt begrepet medvirkning i tjenesten

Under intervjuene var det interessant å se hvilke refleksjoner kommunale ansatte hadde rundt tilnærmingen ved brukermedvirkning. Jeg begynte med et refleksjonsspørsmål «*Hva tenker du er medvirkning?*»

Marie sier at brukerne kan påvirke, gi tilbakemelding av behov og hva som fungerer for dem. Jeg etterspør om det er et mål om økt medvirkning i tjenesten. Både av generell nysgjerrighet,

men også for å vite om de tenker at de har utviklingspotensialer. Marie og Kari forteller at de har evaluerings samtaler med brukerne der de kommer med reelle tilbakemeldinger, de eksemplifiserer det med at brukerne spør om å gjøre noe hyggelig til jul, så sier Marie ja til det og skriver ned ønsket. Hun presiserer at kommunikasjonen avhenger mye av relasjon i hennes erfaring. Det baseres en del på miljøterapeutiske tiltak og fokuset rettes mot arbeidet med å gjøre boligen så hyggelig og innbydende som mulig.

Kari forteller at de prøvde på et husmøte en gang i uken, for å at beboerne i boligen kunne delta og drøfte hvordan medvirkningen kunne bli bedre. Hun sier at det ble lagt på is da ingen av beboerne deltok. Husmøtet skulle være en planleggingsarena for deltakelse fra beboere til å utforme ulike aktiviteter som turer, ønsker for middagsplaner, og tilbakemeldinger på hva ansatte kunne bli flinkere til. Hun forklarer en antakelse som baserer seg på at beboerne er for slitne til å delta på felles aktiviteter. De ønsker å ha et eget hjem i leilighetene og føler en ro knyttet til den. Hun forklarer at de ofte har tidligere kjennskap til hverandre ettersom dette er en liten by. Derfor kan det være utfordrende å begynne med felles aktiviteter og innspill i medvirkning og Empowerment tiltak. Jeg etterspør om husmøtene skal prøve å revurderes slik at de kan fungere bedre, eller om de har vurdert saken videre. Kari sier:

«Det er lagt litt borte, vi ønsker jo det og.. ja det handler jo og litt om ressursene vi har i ROP tjenesten. Hadde vi hatt flere ansatte, så hadde det vært tid til å jobbe med akkurat disse tingene...»

Informantene forklarte hvordan de prøver å inkludere brukerne i hjemmet, og nevner noen utfordringer knyttet til dette. Deretter ønsket jeg å se nærmere på noen kritiske refleksjoner rundt hvordan tjenesten prøver å tilfredsstille til økt brukermedvirkning.

I: ja, du nevner noen eksempler fra praksis her. Har du noen personlige opplevelser der du tenker at medvirkningen til brukergruppen mangler i noen grad?

Kari: eh.. jeg har egentlig ikke noen spesifikke eksempler. Det tror jeg ikke.

Jeg stiller oppfølgingsspørsmål om dette er noe de bruker å diskutere i kollegaskapet, eller ved diskusjon om arbeidsmetoder. Informanten sier ja, og utdyper ikke ytterligere.

4.1.2 Brukerorganisasjoner ser et behov for å løfte brukerstemmen

Brukerorganisasjoner har erfaring med både god og dårlig medvirkning i praksis. Her vil jeg trekke fram noen refleksjoner fra de ulike partene.

Janne: *«det er jo selvfølgelig vanskelig å skulle tilby noe (helsetjenestetilbud) som er mangfoldig, når vi er så komplekse og forskjellig, men jeg hører mange sier at man trenger gjerne folk, og det er folk som vil en vel, at man på en måte har litt sånn trygghet».*

En annen representant forteller om et samarbeid de hadde med deres lokale universitet. Organisasjonen og universitetet gjennomførte en stor undersøkelse der de ønsket å kartlegge hva brukergruppen ytret av behov. Resultatet var delt på hva som ønskes av lavterskeltilbud og aktiviteter, men i hovedsak var det stor interesse for forskjellige samtalegrupper. Brukergruppen fikk dermed en plattform via undersøkelsen til å påvirke hvordan aktivitetstilbudet kunne utformes, samtidig som dataen viste et sammenhengende behov for økt gruppetilbud.

Underveis i gruppe intervjuet ble temaet medvirkning drøftet indirekte under oppfatningen av ettervern, derfor velger jeg å heller vise til ytterligere funn under de andre temaene.

For å oppsummere kan funnene vise til at ansatte i kommunal tjeneste ikke trekker fram konkrete eksempler på manglende medvirkning, men forteller heller om deres daglige praksis i relasjon med brukere og hvordan tidligere tiltak vedrørende temaet har fungert.

Organisasjonene vektlegger at både mangelen og tilfredsstillende medvirkning kan oppleves individuelt og er ofte farget av kompleksitet, men at de har erfaringer fra undersøkelser i fra andre områder i landet.

4.2 Stigmatisering

Stigmatisering kan oppstå i menneskelige relasjoner, og det gjentar seg fra erfaringene som deles på gruppeintervjuet. Fagfolk og andre «eksperter» mener som regel godt, men at maktforhold kan bidra til opplevelsen av stigma inntreffer hos sårbare mennesker.

4.2.1 På hvilken måte kan stigmatisering oppstå i bruker-hjelper relasjon

I dybdeintervjuene forteller ansatte om regelverk og rutiner på bygget som kan oppleves som stigmatiserende.

Kari forteller fra temaet medvirkning, og viser til diskusjon knyttet til at påvirkningsmuligheter bygger på relasjoner mellom ansatte og brukergruppen. For temaet medvirkning fortalte informantene at responsen var avhengig av relasjonen, både positiv og negativ. den Relasjonene er og påvirkende i dialogen rundt regelverk for helsetilbudet.

Hun henviser til ettervernsboligen sine regler rundt rustesting. Rustesten må gjennomføres slik at beboerne kan fortsette å benytte seg av ettervernstilbudet. Informanten sier at det blir fort dårlig stemning hvis testen viser positiv. Mange av konfliktenes skjer på grunn av testene, og mangel på tilstedeværende personale påvirker konflikthåndteringen i ettertid. Hvis det er mistanke om at noen av beboerne vil ha positiv test, er de som oftest uenig i det. Derfor er åpenhet rundt forventinger knyttet til testen avhengig av den tidligere relasjonen mellom hjelpeapparatet og brukeren selv.

Det påpekes videre at beboerne ikke blir «kastet ut» ved positiv test, men at det skapes en dialog knyttet til fare for tilbakefall i ettervernet og konsekvensen med å bo tett med andre som ønsker å være rusfri.

Marie forteller at både rus test og urinprøve under tilsyn av personale kan oppleves som svært nedverdiggende. Kommune-tjenesten har en anmeldt og en uanmeldt test, og de gjennomføres to ganger i uka. Hun viser videre til at ved et brukerstyrt hus er det ikke sikkert at de trenger slike tester, og dermed slipper noe av konflikten, men dette er ikke mulig for en kommunal etterverns bolig da de har flere «regler» å følge. Hun reflekterer videre rundt stigmaet knyttet til rusbehandling...

«vi går jo inn i kjempe rotete hjem. Og det er søppel og brukerutstyr og det er, og jeg kan ikke si at, oi her var det rotete, nå er vi nødt til å., det kan jeg ikke si. For mange lever sånn og har gjort det hele livet, så det er jo det å akseptere det mennesket, hva er det mennesket sine mål, nei det er ikke å bli rusfri, nei men da skal ikke jeg prakke på, men det er å akseptere og møte mennesket der det er». Marie

Informanten forteller videre at bevissthet rundt egen rolle er viktig, at det er ikke hjelpere sin jobb at folk skal bli rusfri, men heller det å holde på denne aksepten for at du er du, du ønsker det slik og det er dine mål, derfor forholder tjenestearbeidene seg til denne problemstillingen.

I forhold til regelverk i boligen viser samme ansatt til eksempel ved reglen om at beboere må varsle personale hvis de skal overnatte borte en natt, med hensyn til brannvernsregler. Hun forteller at dette kan oppleves som ganske nedverdiggende for voksne autonome mennesker å gjøre, men at de er nødt til å følge sikkerhetsrutiner.

4.2.2 Andre opplevelser

Organisasjonene har ulike eksempler knyttet til faren for å oppføre nedverdiggende og stigmatisere sårbare brukergrupper. I forhold til ettervern vil dette spesielt knyttes til hjelperne sin tro på endring for enkelt individer og se på ulike faktorer som bidrar til stigma.

Janne forteller om en hendelse fra et ansvarsgruppemøte hun deltok på for en stund siden. Brukeren var av eldre alder, men han ytret et ønske om å begynne på studier. Forslaget ble raskt nedstemt og vedkommende fikk beskjed om å realitets orientere seg, og at han ikke kom til å få noen jobb siden han nærmest var pensjonist.

Da tenkte Janne *«neineinei, han mannen her prøver å fortelle noe mellom linjene, han ønsker seg å bli med på reisen her og komme fram til noe i fellesskap som er gjennomførbart, og det må vi ta på alvor»*.

Informanten hevder videre at fagfolk kan ha gode intensjoner med sine råd, men vet ikke alltid hvordan de skal møte mennesket på best mulig måte. De fleste vil jo hjelpe, men ofte så glemmer de hva god hjelp er og hvordan det oppfattes for brukeren.

Torhild presiserer på at stigma, medvirkning og syn på brukeren og henger sammen med hvor boligen ligger. Hun forteller at hvis prosessen mot et tryggere liv skal starte er det sentralt å se på boligsituasjonen. Det er viktig å ha et trygt sted å komme hjem til, og at rus og nødboliger begrep burde vært kastet. Hun vil se nærmere på hvordan bosettingen kan spres, for når de spør brukere hvordan bolig som er ønskelig, så svarer de at vil gjerne ha helt vanlige boliger, i et normalt og rolig område. I tillegg burde det ikke hete noe, men bare være en bolig i et greit strøk. Da fjernes noe av stigmaet rundt kommunale boliger, og brukere forteller at de påvirkes av nærmiljøet.

Diskusjonen går videre fra stigmaet rundt bolig til personlig økonomi knyttet til rusproblemer i ettervernsboligen.

Torhild: *«men noen må spørre de hvor mye narkogjeld de har fordi den kan ligge der og ødelegge en god tilfriskning og påvirke videre løp med både bolig og andre forhold»*.

Odin og Per drøftet tematikken med rusfrihet, om det var et mål i seg selv. De begge konkluderer med at rusproblemer trenger ikke å bety at mennesket må være rusfri resten av livet. Det handler om hva målet er for hvert individ, og deretter må hjelpeapparat arbeide ut ifra det. Per bygger videre på diskusjonen rundt rettigheten for hjelp ved rusfrihet:

«det er ikke sånn at du kan sette vilkår til hvem du (hjelperen) vil gi hjelp til, nei vi kan ikke hjelpe deg fordi du ruset deg i forrige uke ikke sant, nå har du vært dum så nå skal du faen meg få. Jeg har møtt dem selv ikke sant, sånne erfaringskonsulenter som er sånn jeg kan bare hjelpe dem som er med i 12 trinns modellen, og går i selvhjelpsgrupper osv.».

For å oppsummere kan vi vise at empirien har eksempler ved stigma gjennom opplevelse av rustester, manglende støtte ved forskjellige forslag, og stigmatisering knyttet til bolig og vilkår for behandling. Kommunen og organisasjonene sitter med erfaringer til individer og fra systemnivå til brukergruppen, men hovedfaktoren som fremtrer er det å møte mennesket der det er.

4.3 Forventninger til ettervern

Ettervern er en prosess som starter etter gjennomført behandling eller hjelp, og skal fungere som overgangen fra hjelpeapparatet til et selvstendig liv, som nevnt i begrepsavklaringen. I dette delkapittelet skal vi se nærmere på hva som defineres som ettervern og andre fortellinger knyttet til temaet.

4.3.1 Kommunen og etterverns praksis

Det finnes flere etterverns tilbud både regionalt og nasjonalt. Herunder vil jeg vise til hva de kommunale ansatte beskriver om begrepet ettervern.

Marie forteller om en arbeidshverdag med oppfølging av mennesker med sosial eksponering, støtte samtaler, rustesting, veiledning og følge til NAV, i tillegg til et tett samarbeid med andre tjenester. Alle som blir henvist kan få rustilbud hos tjenesten, men de forventer at brukeren har et ønske om å være rusfri og opplever at gruppen gjør en stor innsats for målet. Hun sier videre at de har og en reell forventning om tilbakefall og forstår faren ved å ha tilhørighet fra rusmiljøet.

Hun tenker at det godt ettervern er å ha personale tilgjengelig. Deres tjeneste er kun tilgjengelig 8-16, og kommunen har ROP tjeneste, men den er heller ikke aktiv på søndager da de har kartlagt at det ikke er behov fra brukerne. Hun forteller videre at flere er ensomme, og hun viser til et større behov for lavterskel tilbud for de som har blitt rusfri. For denne gruppen er det gjerne slik at de har kuttet kontakten med miljøet sitt i et håp om å ikke bli påvirket, men at manglende fritidstilbud gjør at de ikke får utviklet hverken sosial kapital eller rutiner. Hun uttrykker et sterkt ønske om å oppdrive en lavterskel cafe for rusfrie, et tilbud kommunen ikke har. Informanten nevner videre at dette hadde vært fantastisk om cafeen var

brukerstyrt med for eksempel ADL trening, uten at jeg har nevnt temaet brukerstyrt ettervern i forveien.

Kari forteller at viktige styrker ved deres etterverns tilbud er at det skal være rusfritt og tryggere enn en vanlig bolig, slik at de som ønsker å en prosess mot rusfrihet får rom for dette. Hun påpeker at det kan vær utslagsgivende for enkelte å ha personale tilgjengelig for samtaler og trygghet. Når jeg spør om ettervernsboligen har noen forbedringspotensialer forteller informanten at de gjerne skulle ha hatt flere personale på bygget, da nåværende ansatte er ofte opptatte med uteoppdrag for ROP tjenesten, og opplever en knapphet i tidsressurser.

Hun vise til konkrete eksempler på at de har samlingsfredager, der de lager taco eller noe annet. Deretter prøver ansatte å komme seg tilbake fra uteoppdrag til 19-20 tiden, slik at dette blir arrangert. Uteoppdraget er kategorisert som oppsøkende arbeid i psykiatrien. Hun spørker det litt bort med å si at de er litt rundt omkring, og ler kort.

Informanten forteller at boligen er preget av rustesting og frivillig oppsøking fra brukerne. Det vil si at beboerne har ingen krav om å bli med på aktiviteter eller samtaler som planlegges av personale.

Når jeg spør Kari om hun har noe kjennskap til brukerstyrt ettervern så svarer hun «*Ja brukerstyrt joda, ja det har vi jo.. altså det er..*». jeg presiserer at det er ikke en fasit med begrepet, og at spørsmålet ønsker å kartlegge eksisterende kunnskap. Informanten svarer ved å fortelle om relasjoner og hvorfor de e viktige, som var noe likt i eksemplene fra medvirknings temaet. Hun viser ikke til ytterligere kunnskap om brukerstyrte tjenester.

4.3.2 Lang erfaring med ettervern

Brukerorganisasjonene har lang erfaring med ettervern, nok kan bistå i å definere hva som er «et godt ettervern». De mener at et godt ettervern er noe som leverer det den enkelte bruker har behov for, og at det bør tas høyde for funksjonsnivå og ulike forutsetninger når det gjøres en vurdering om hvordan brukeren skal engasjeres i prosessen.

Odin sier at ettervern henger sammen med følelsen av at aktivitet er nyttig, og gjerne noe som er arbeidslignende. Uansett form for aktivitet er det viktig å engasjere mennesker med rusproblemer, fordi de har tidligere brukt mye tid på å få tak i rusmidler. Rus kan derfor oppleves som altoppslukende, derfor trenger mennesker en erstatning i form av aktivitet.

Per mener noe av det samme, men at fokuset har vært på rusfrie møteplasser som et tilbud å gå til. Han vil gjerne at vi stryker rusfrie, mennesker trenger bare møteplasser og oppleve å ha kontakter fra andre miljøer for å opprette nye relasjoner. Janne sier seg enig i diskusjonen, men føyer til at det må oppleves som meningsfylt å gå til, men at dette er veldig varierende etter hva som er behovet. Det kan oppleves som utfordrende å utforme noe som er så mangfoldig og stimulerende for en brukergruppe i etterverns tilbud, men hoved essensen er at flere gir uttrykk for behovet ved tilhørighet og stabilitet.

Janne: «Ettervernet starter egentlig lenge før det før man tenker at det burde starte. Og at de møteplassene og aktivitetene som diskuteres det er vel og bra, men når mennesket får tilhørighet i det, så handler det om at man holder på med noe sammen med flere og dermed er man en del av noe større».

Torhild ønsker å fremheve arbeidet som skjer gjør i slutten av behandlingsprosessen, det er viktig for tjenestene og instansene å forberede brukerne på den overgangen som kommer. Det henger sammen med Janne sine tanker rundt ettervernet, det begynner lenge før behandlingen er avsluttet. Det burde starte en god stund før brukeren skal være i ettervern. Janne forteller at det er mye fokus på møteplasser, og gjerne rusfrie møteplasser, men at tilbudet må starte der folk er, istedenfor å se på «hva er rusfrihet», og om det er et realistisk mål å være totalt rusfri.

Olav uttrykker en frustrasjon for at brukerorganisasjoner har ropt etter bedre ettervern i flere tiår uten at man har klart å få dette på plass. Han mener at de ulike organisasjonene er veldig enige i hva som skal til for å etablere et godt ettervern. Ettervern handler om aktivitet, og at den tidligere prioriteringen med rus må byttes ut med en annen tilfredsstillende stimulering. Men det handler også mye om tilhørighet, og fellesskap. Han viser til en gruppe mennesker som samles ukentlig for å spille golf i deres lokale område, og at den sosiale utvinningen av dette har stor effekt på etterverns behandling. Organisasjonen ser at relasjonsbyggingen skjer i aktiviteten, og at veldig mange får et mye bedre liv gjennom et billig og forebyggende tiltak.

Den nordnorske kommunen har ved flere forsøk prøvd å opprette aktiviteter, men flere faktorer kan påvirke utfallet. Organisasjonene har et litt annet blikk, og forteller om egne erfaringer i hva som kan fungere og veien videre for utvikling av tilbudene. Det er to ulike inntrykk.

4.4 Samarbeidserfaringer

Deltagernes erfaringer med samarbeid internt og eksternt er noe varierende. Eksempler på dette kan være i møte med andre, i diskusjon på vegne av tjeneste/organisasjon, eller personlige egenskaper som former samarbeidsdialogen. Vi begynner med å se på samarbeidserfaringer fra dybdeintervju.

4.4.1 Overraskende funn

Jeg spør «*hva vet du om brukerorganisasjoner i rusfeltet? Er de en del av ditt arbeid i kommunen?*»

Kari svarer ganske direkte: «*svært lite, jeg vet ikke så mye om brukerorganisasjoner for rusfeltet egentlig.*»

Ved oppfølging spørsmål om samarbeid med andre lokale tjenester så forteller hun at hun opplever at det er lav terskel for å ta kontakt, i tillegg har de regelmessig telefonkontakt for å søke råd.

Marie viser til at hun hadde hørt om noe brukerstyrt i Tromsø tidligere. Men hun visste ikke så mye mer om det. Hun forteller videre at de brukerne hun møter er relativt «ferske rusfrie mennesker» som har flere problemer å «nøste opp i», etter en lengre periode med fokus på rus. Problemene knyttes til faktorer som økonomi, medikamenter, utredning og starte første del av prosessen mot å holde seg rusfri.

Marie: «*hadde det vært en brukerorganisasjon her i byen så tenker jeg at den ville blitt brukt, ja så absolutt. Det eneste som er brukerstyrt her nå er NA. Narkomane Anonyme. Jeg vet også at RIO hadde en brukerrepresentant i byen, men ikke nå lengre. Eehm, ja det har vært snakk om at RIO ønsker å komme til kommunen, og snakke med brukere og kommunen, og det er jo sikkert 2 år siden, ja det må være 2 år siden jeg snakket med han.*»

Gruppeintervjuet ble gjennomført tidligere på høsten, så jeg hadde empirien fra det i bakhodet når jeg gjennomførte dybdeintervjuene. Janne forteller om et møte med deres kommune når det skulle bli opprettet et nytt brukerstyrt hus. Jeg viser til eksemplet i neste del kapittel også, men det viser seg at de ikke ønsker å ha med kommunen i utforming av huset, kun få muligheten til å tilegne seg midler til prosjektet. Jeg ønsket å høre hva kommunale ansatte tenkte når de hørte fra dette eksempelet.

Første informant, Kari, sier at det minner henne litt om et brukerstyrt tilbud i en nabokommune her i nord, fordi den boligen vektla brukermedvirkning i høy grad, og inkluderte en felles utforming av reglene på huset. Hun forteller at hun er enig i verdien med brukerstyrt, men at kommunen og staten er mer involvert med regler pga. Lover og plikter. Brukerorganisasjoner kan derfor være mer rund, tenke utenfor boksen og gjøre ting annerledes. Hun konkluderer med at man kunne godt ha hatt flere tilbud, for alle er ulike og trenger forskjellige behov.

Når jeg forteller det samme til Janne er svaret hennes også knyttet til rammer og regler. Hun setter diskusjonen inn i en etterverns bolig kontekst.

Janne: «vi i kommunen må ha noen regler ikke sant, vi har et visst ansvar når vi har en bemannet bolig, så vi har et ansvar, så er vi nødt til å ha noen regler.»

Hun henviser da igjen til regler om overnatting, som jeg trakk fram under temaet stigmatisering.

4.4.2 Hva forteller organisasjonene om samarbeid med kommunale tjenester

Organisasjonene sitter med forskjellige erfaringer fra møter med deres kommuner. Herunder kommer både direkte sitat og fortellinger fra gruppeintervjuet. Partene får spørsmål av intervjuleder om hvordan de opplever samarbeid med offentlige tjenester.

Torhild forteller at det var vanskelig i starten å opprette kontakt med kommunen, men etter hvert som hun har tydeliggjort hvem hun representer i sitt arbeid har kjennskapet blitt bedre. Det viser seg at de var avhengig av å bli godt kjent med flere av enhetslederne i deres kommune for å starte utviklingen av samarbeid. Hun forteller nå om et fantastisk samarbeid med god dialog, men det fungerte først etter at organisasjonen tok mye initiativ på egen hånd. Organisasjonen var ofte på besøk på de ulike institusjonene og i etterverns praksisene, og deretter fikk kommunale ansatte øynene opp for kompetansen erfaringskonsulenter kan anvende i møte med brukergruppen. Det ble en kjempesuksess forteller Torhild, og alle partene fikk kunnskap om hverandres kompetanse og ansvarsområder, men hun presiserer, dette skjedde etter de ble «venner», og at utviklingen av samarbeidet avhenger av at de «får venner».

Hun viser videre til møter på det lokale rådhuset med anbefalinger av kommuneledelsen om å gå i korridorene for å presentere organisasjonens arbeid. Dette var ikke noe hun ønsket å bruke arbeidstiden sin på, fordi deres første prioritet var å ha mest mulig tid med brukerne i behandling. Manglende forståelse og innsikt fra den andre parten var derfor en av samarbeidsutfordringene, sett fra hennes opplevelser.

Torhild sitter med en oppfatning av at kommuner har mer rigide systemer, mens organisasjonene kan uttale seg om det meste, og har et større handlingsrom for alternativ praksis. Organisasjonene opplever en snever tenking og påvirkes av politiske føringer for dialogen med kommuneledelsen. Derfor vil de inspirere politikerne til endring, og bli mer bevisst deres arbeid for å utvikle det beste for brukergruppa. Konklusjonen til informantene baserer seg på at samarbeidet blir påvirket av to forskjellige realitetsoppfatninger i praksis, og det gjør handlingsrommet utfordrende for den kommunale tjenesten.

Odin sier at det skal ikke være slik at du er nødt til å kjenne enhetslederen eller ha relasjon til andre i kommunen for at tilbudene skal være brukerstyrt. Hvis ikke går mesteparten av arbeidstiden bort til å smiske med politikere og diskutere, og dermed får ikke de tid til å hjelpe brukerne. Når deres botilbud ble opprettet var kommunen ivrige på at *«det skulle innunder enhetene, eller skulle drive det innenfor enheten»*. Han viser til at organisasjonens daglige leder ble kalt inn på teppet flere ganger, men at denne lederen var såpass «tøff i trynet» til å avslå flere forespørsler. Daglig leder for botilbudet avviste at botilbudet skulle innunder kommunale tjenester, selv om hun fikk mange beskjeder fra kommunen om begrensinger vedrørende deres praksis på huset. Odin mener at administrasjoner kan ødelegge mer enn de tror med både regler og generell framtoning ovenfor andre aktører. De opplever at det er vanskelig å opprette vennskapelige relasjoner til en part som kun gir føringer for et etterverns tilbud de ikke er involvert i. Likevel er organisasjonene også avhengige av å samarbeide fordi de mener at det kan gi det beste tilbudet for brukergruppen.

Som nevnt i dybdeintervjuene har jeg lagt spesielt merke til utsagnet til Janne. I hennes kommune har de opprettet et slikt hus der brukerne er i sentrum og de bestemmer selv. De viser til viktigheten med å ta eierskap av egen bolig, og at det er kun drevet av brukerorganisasjonen som hun arbeider for. Hun viderefører bekymringer for at kommunen skal inkluderes i arbeidet ved å systematisere praksisen med tall, regler og rutiner.

«Jeg er glad for at kommunen ikke skal inn i dette samarbeidet, for da hadde vi blitt låst av en del rammer og regelverk, og måtte kanskje vært med på å systematisere og administrere bort det som faktisk fungerte».

Det virker som de er bekymret for at brukerstyrte tjenester skal deles med kommunale praksiser. Inntrykket baseres på at kommunen har flere skjemaer der de krysser av forskjellige tjenester slik at det ser ut som alt fungerer i praksis, men i det virkelige liv så er det et fravær av brukerperspektivet. Ut ifra hennes fortellinger kan det virke som at organisasjonen opplever den andre parten, kommunen, som for byråkratisert i en etterverns kontekst. De er opptatt av å ha tillit til å gjøre boliger brukerstyrt og gi eierskap til beboerne slik oppgavene gjøres på egen hånd, og opplever mestring av det.

En annen informant, Bjarne, forteller om en nærmere middelvei i utfordringene som beskrives. Han sier *«så jeg lurer på om vi kommer oss utenom å gå litt i korridorene på rådhuset, og om ikke så må vi jo være kjempe flinke på sosiale plattformer og media osv. For å vises som organisasjon, så vi må på noen relasjoner med politikere og kommunen for at vi skal klare å.. ja, hvis ikke blir det veldig tungt. Den siste fafo undersøkelsen viser at det har blitt mye mer brukermedvirkning i kommune, men de hadde problemer med å finne lokale medvirkere. Så det handler mye om tillit, vi må få tillit til at kommunene også gir tillit, så mulig vi må være på tilbudssiden her».*

Både Janne og Bjarne gjentar tillit begrepet i diskusjonen, og trekker fram eksempler på at kommunen må ha tillit til at brukerorganisasjonene gjør en god jobb, og har en rett til å utøve sin praksis.

For å oppsummere samarbeid kan det begrenses til «bilder av andre» fra begge parter. De kommunale ansatte i denne nordnorske kommunen har ikke mye kunnskap om organisasjoner eller deres arbeid, og organisasjonene forteller om ulike opplevelser i møter med samarbeidsrammer og diskusjoner. Det er tydelig at regler og prosedyrer er en reell faktor i dette temaet som skal drøftes videre.

5 Diskusjon

Etter den tematiske analysen av empiri fremkommer det fire temaer for diskusjonen. I det følgende vil jeg gå igjennom temaene strategisk og drøfte funnene i lys av både teori og annet relevant fagstoff. Dermed er del to av analysen en diskusjon fra et tema til et annet, hvorvidt de henger sammen og avsluttes med videre tanker fra meg som forsker.

Det presenteres og noen teoretiske tilnærminger som ikke er inkludert tidligere i oppgaven, men de er en del av diskusjonen i korte trekk fordi de er ansett som relevant til noen av temaene. Når funnene skal drøftes kommer jeg også til å sette en personlig fremtoning i teksten. Vi begynner igjen med tema én, hvordan legge til rette for medvirkning for mennesker med rusproblemer i ettervern.

5.1 Medvirkning

Medvirkning er et kjent begrep innen sosialt arbeid og det diskuteres ofte i tjenester og i forskningslitteratur hvordan brukervedvirkningen kan bli bedre. Det kan være et noe diffust begrep, og ikke minst særlig individbasert. Det som fungerer for den ene, trenger ikke å være relevant til den andre, som flere av informantene nevner.

Fra kommunen sin side forteller de om forsøk på å arrangere husmøter der de ønsker diskusjon rundt hvordan tilbudet opplevdes fra beboerne. De hevder at den påvirkningen brukerne har for eget tilbud kommer først og fremst gjennom dialog. Deres dialog er derfor bestemt av relasjon, såfremt at personale er tilgjengelig når behovet for samtale inntreffer. Marie gjentar at mye av det oppsøkende arbeidet skjer frivillig fra brukerne, der de må ta eget initiativ for bistand.

Jeg prøver å snevre inn spørsmålet om medvirkning til konkrete eksempler for å unngå diffuse svar. Underveis i samtalen spør jeg om informant Marie har noen hendelser hun husker der medvirkning sto i fare for å ikke bli verdsatt eller prioritert av tjenesteapparatet. Hun svarer kort og konkret at det har hun ikke. I etterpåkløskap undres jeg over om det skulle vært et mer åpent spørsmål, som for eksempel hva tenker du er dårlig medvirkning? Hvordan kan brukere oppleve at de ikke får medvirke i egen sak? Når jeg skal tolke funnene, og spesielt dette eksempelet kjenner jeg kritiske innvendinger for yrkesutøverens egen refleksjon.

Askeland (2011) har skrevet en bok om kritisk refleksjon i sosialt arbeid. Jeg ønsker å trekke den inn i diskusjonen rundt mine forventinger til refleksjon for å underbygge følgende poeng. Forfatteren skriver at kritisk refleksjon er tanken om at det alltid ligger kunnskap og teori bak handlinger, og at praksis og teori er to sider av samme sak. Vi tar utgangspunkt i egne erfaringer i praksis for å innhente teorier, kunnskaper og verdier som ligger under, og for å undersøke vårt grunnlag. Så derfor henger både spørsmålet om medvirkning og refleksjonen fra informantene sammen med det teoretiske ståstedet for oppgaven. Som Askeland skriver så ønsker jeg å vite hva informanten tenker om tilfredsstillende medvirkning, og hvordan dette svaret kan bistå i å forstå hennes kunnskap og teoretiske forståelser i arbeidet.

I lys av Askeland sin teori om kritisk refleksjon har jeg et inntrykk av at informanten ikke reflekterer nok i hennes arbeid, eller at hun ikke klarer å knytte det til konkrete eksempler. Det kan være mange faktorer som gjør at svaret blir såpass kort, så her skal jeg forsøke å være forsiktig i tolkningen. For det første kan det være at intervjusettingen påvirket refleksjonen, som nevnt som en mulig innvirkning fra metode kapitlet. Den andre faktoren kan være at spørsmålet var for snevert, og at ansvaret faller på intervjueren der det lyktes ikke å skape en dialog med utgangspunkt i refleksjon. Når det er sagt, så har jeg egen erfaring med å arbeide med sårbare brukergrupper.

I min arbeidshverdag tenker jeg ofte på, hva er det brukeren vil, har jeg lagt til rette for brukermedvirkning på en god måte, og ikke minst hvordan tjeneste utformingen påvirker mine muligheter til å yte til det beste for individet. Med egen erfaring som grunnlag for dette forskningsprosjektet opplever jeg at jeg savner refleksjon i svarene fra Marie. Dette gjør at jeg får ikke stilt flere spørsmål rundt medvirkning, men at manglende utdyping gir grunnlag for tolkning. I tillegg er spørsmålsutformingen fra intervjueren og vurdert som mulig årsak for lite diskusjon.

Funnene viser til diskusjoner rundt temaet medvirkning og eksisterende praksis. Grunnen til at medvirkning er en del av forskningsspørsmålene er fordi vi kan ikke diskutere en ettervernspraksis uten å inkludere brukerens rett til å påvirke egen livssituasjon og personlige erfaringer.

Organisasjonene peker på utfordringer knyttet til det å tilby noe som er mangfoldig når mennesker er komplekse, og behovet kan selvsagt være skiftende. Jeg får inntrykk av at brukergruppen ønsker mer tilhørighet i tilbudene, det vil alltid være vanskelig å være

mangfoldig, men faktorer som trygghet og tilhørighet er hoved trekkene. I denne konteksten kan muligheten til å medvirke skje gjennom at mennesker føler seg komfortable og får en plass å høre til.

Derfor har fenomenologisk perspektiv for virkelighetsoppfatninger hjulpet oss i tolkningen av funnene. Kommunen og organisasjonene sitter med ulike forutsetninger for å tilfredsstillende medvirkning. Medvirkningen kan gjøres på best mulig måte når brukerne føler en trygghet nok til å løfte stemmen for eget behov, ønsker og mulighet til å påvirke behandlingsløpet. Dette kan eksempelvis være både i etterverns boliger og fra lavterskel tilbud. Fra dette utgangspunktet skal vi se nærmere på negative erfaringer og fare for å utelukke refleksjoner som følge av disse.

Det virker som er hektisk i arbeidet til de kommunale ansatte. Som nevnt i starten av diskusjonen kan tjenestene påvirke hvor mye yrkesutøverne kan tilrettelegge for individuelle behov. I tema tre i empiridelen viste jeg til erfaringene kommunale ansatte har med koordinering av flere arbeidsoppgaver. Dette henger sammen med ansattes ønske om å ha noen tilgjengelige på etterverns boligen, og hvordan dette kan skape en tilhørighet og videre relasjonsbygging mellom beboere og hjelperne. Mine refleksjoner knyttes til negative inntrykk ved at beboerne ikke deltar på aktiviteter, eller inviterer ansatte til samtale ofte nok fordi de ikke er tilgjengelig nok. De er der i en tidsperiode og har muligheter for kontakt gjennom telefon, men er dette tilstrekkelig?

Ansatte forteller om beboere som ikke deltar, manglende engasjement, og refleksjoner knyttet til brukers ønsker om være i fred. Samtidig kommer det fram at ansatte har kun x antall timer i uken for en aktivitet og det er allerede tidsnød i vaktene. Dette gir inntrykk av en tosidig forståelse av situasjonen, og kan dermed være forklarende for en utenforstående. Slik jeg forstår det, så sier informantene at arbeidshverdagen bærer preg av flere oppgaver, men de forklarer fravær av engasjement fra beboerne med andre grunner enn tidsperspektivet, og ikke minst lite tilgjengelige personale som mulige begrensninger.

Hjarpe (2018) har skrevet en artikkel som handler om at sosialarbeidere systematiseres inn i et tjenestesystem. Han har et svært kritisk blikk på at sosialarbeidere blir kategorisert i et tall system for hvor mange saker de klarer å håndtere på en arbeidshverdag. Hovedpoenget i artikkelen handler om hvordan tall og system påvirker sosialarbeid feltet inn i en boble av hurtighet og effektivitet. Individfokuset blir erstattet med en reell fare for at ansatte

sammenligner seg selv med andre kollegaer i forhold til gjennomføring av oppgaver. Brukermøter blir nummerert og føres i fellesskap opp på en tavle, og forfatteren mener at arbeiderne kan utvikle et perspektiv i å kun se tidsproblemer istedenfor menneskene. I sammenligning med hverandre gjør at hver behandler kan oppleve presset for å yte mer til systemet, og dette går utover brukergruppen.

Det er ikke på min plass å kritisere hverken etterverns boligen eller rustjenestene i kommunen. Likevel, når brukerorganisasjoner presiserer gjennom flere eksempler at tilhørighet er nøkkelen for suksess, da tenker jeg at det er relevant å se på hvordan praksisen gjennomføres i tjenesten. Det er et kjent fenomen at helsesystemet er ofte tidspresset, og det ser ut som det kan gjelde denne tematikken og. Men faren ved mye frivillig oppsøking er at hjelpen ikke blir tilstrekkelig, og dermed legges mye av ansvaret over på brukeren sitt initiativ. Formålet med å drøfte eksisterende praksis i lys av funn kan være å se andre muligheter for å engasjere brukergruppen. Utover dette har ikke jeg konkrete eksempler på brukere som ikke er tilfreds, dette er derfor kun en tolkning basert på hva informantene forteller. Jeg mener at det alltid er relevant å se på ansvaret for å gi sårbare mennesker rett til å bestemme selv, for å gjøre dette må vi se oss i yrkesutøvelsen, og med et kritisk blick på egen rolle.

Det er flere forhold som belyses i forståelse av medvirkning, og hvordan organisatoriske rammer påvirker på individnivå. Følelsen av å bli anerkjent handler mye om selvbilde og makt til stede i relasjoner. Hvis egen rett til å medvirke er fraværende, og brukeren opplever at avgjørelser skjer over hode på en, så kan mistillit skapes. Følelsen av skam over egen livssituasjon kan inntreffe, dette har direkte sammenheng med stigmatisering.

5.2 Stigmatisering

Stigmatisering oppstår i relasjoner når sårbare mennesker trenger bistand, og det er gjerne knyttet til følelsen av å ha mislyktes. I dette delkapittelet skal vi diskutere funn innen tema stigma, hvordan systemrammen for tjenesten bidrar til stigmatisering og se på videre relevant faglitteratur.

Kommunale ansatte forteller om regelverket i henhold til rustester. Funnene viser at de opplever konflikter på grunn av testene, og spesielt hvis testen er positiv. I tillegg forteller de om manglende tilstedeværelse, som først drøftet i medvirkning temaet. Jeg opplever de kommunale ansatte som reflekterende når vi diskuterer stigmatisering rundt rusproblemer,

Kari forteller at de vurderer hva som er passende å si til brukerne, og er selv kritisk til egne verdier i møte med andre. De har en bevissthet rundt deres rolle når de går inn i hus som oppleves kaotisk, og det å akseptere mennesket under slike forhold er viktig.

På den ene siden har vi ansatte som viser til personlige opplevelser og konkrete eksempler fra tjenesten, og på den andre ønsker brukerorganisasjoner å knytte deres erfaring til økende behov for endring. Dette er spesielt konkretisert til eksempelet fra Tonje der vedkommende, brukeren, opplever en begrensning i forhold til egne ønsker, under et ansvarsgruppe møte. Jeg tenker at det er viktig å vise til funn, for å drøfte hvordan erfaringer kan læres av hverandre, men dette må også ses i lys av teori. Forskningsspørsmålene ønsker blant annet å vite hvordan praksisen fungerer, men for å drøfte empirien er det særlig relevant å se på hva faglitteraturen forteller om stigma og makt.

Teoretiker Erving Goffman har utformet et teoretisk perspektiv som omhandler menneskers opplevelse av stigma. Han er opptatt av å hvordan stigmatisering oppstår i samfunnskontekst, og hvordan samfunnet produserer stigmatiserte mennesker, og på hvilken måte håndterer disse menneske seg selv og i en sosial relasjon med andre. Goffman mener at det er en sosial prosess der identiteten til individer avviker fra normalitet til kategorisering, bedømmelse av andre og nedverdige stereotyper som er bestemt av norm og kultur (Goffman, 2009).

Stigmatisering var i utgangspunktet ikke et tema i mine intervju eller i gruppe intervjuet. Det kom tydeligere fram når informantene fortalte om ulike opplevelser, og derfor fikk jeg inntrykk av at stigma var relevant i diskusjonen rundt ettervern. I forhold til Goffman (2009) kan det ses i direkte sammenheng med rustestene, mener jeg. Rustest er en konkret variabel som er enten negativ, der brukeren har lyktes, eller positiv, som kan oppleves som svært skamfullt. Og jeg tror det er riktig det Kari sier, at vi må akseptere mennesket, men de forteller og flere eksempler for begrensninger ved aksept, som er skapt systemets av regler og rutiner.

Marie konkretiserer at brukeren ikke blir «hevet ut» av boligen ved positiv test, de fortsetter arbeidet med samtaler og prøver å kartlegge tilbakefallet. Likevel er regelverket sånn at ved gjentagende positive tester må vedkommende ut av ettervernet. Derfor begynner jeg å undres over hva som skjer med menneskene som ikke klarer å tilpasse seg total rusfrihet?

Vi vet fra før at rus er komplisert, og det inkluderer flere dynamiske prosesser. Når det er sagt, er det viktig å reflektere rundt stigmaet og skammen som kommer fra både mislykket

forsøk på rusfrihet, og de faktisk lever i aktiv rus. Brukerorganisasjonene ser mer grått på saken om rustester. De ønsker å skape tilbud for alle grupper innen problemstillingen, men kommunale tjenester er mer bundet av regelverk for kontrollering av ettervern. Dermed påvirker ulike virkelighetsoppfatninger og synet på stigmatisering.

I henhold til utenforskapet som oppstår når menneskers atferd avviker fra normalitet, kan det være hensiktsmessig å diskutere muligheter for å skape tilhørighet for å forhindre ytterligere skam. Ideelt sett kunne dette vært møteplasser for de som ikke vil inkluderes med aktiv rus, på lik linje med etterverns boligen, men et eksternt tilbud med mål om tilhørighet og fellesskap. Brukerorganisasjonene forteller om mennesker som vil ha et kontrollert forhold til rus, og som ønsker å ha «et normalt liv», men som savner en plass i samfunnet. Kunne det vært aktuelt med en åpen møteplass for denne brukergruppen og? Mitt mål er ikke å foreslå hvor mange møteplasser det behov for i kommunen, men det funnene viser er at det faktisk mangler fellesskaper utenfor behandlingsarenaer.

Brukere opplever stigmatisering og videre skam gjennom regelverket fra kommunen, og derfor trenger vi å tenke alternativt innen både organisasjon og tjeneste. Det kan nesten virke som alternativene er enten rusfrihet eller være i konstant behandling med tilbakefall og Recovery prosesser, for å sette inntrykket litt på spissen.

Eksemplet Janne forteller fra ansvarsgruppemøte viser at makt i roller og responser fra hjelpere kan ses i sammenheng med opplevelsen av skam. Når eksempelvis brukeren ytrer ønske om å starte på noe nytt, og ansatte trykker motivasjonen ned, etterfulgt av beskjednen om å virkelighetsorientere seg, da tenker jeg på hva Askheim sier om makt.

Askheim (2012, s. 80) viser til en definisjon på makt fra teoretikeren Robert Dahl som beskriver makt slik: «*A har makt over B i den grad A kan få B til å gjøre noe B ellers ikke ville gjort*». I faglitteraturen kalles denne maktformen for *makt over*.

Definisjonen kan ses i lys av reglene for ettervernboligen, samt eksemplene organisasjonene viser til. Konkrete erfaringer kan bidra til at vi blir minnet på hvem helsetjenestene skal ha i hovedfokus, brukeren. Det betyr at ansatte skal ikke jobbe med systemet, men *i systemet*. De går på jobb for å yte det beste for mennesket, og derfor må de reflektere over maktforhold som kan inntreffe fra tjenesten og andre kollegaer. Fra spørsmålene i dybdeintervjuene savner jeg refleksjon over hvordan systemet tilrettelegger for individuelle behov. Det som derimot er

positivt er de erfaringene som deles fra brukerperspektivet til organisasjonene, og kan derfor brukes som verktøy for å skape endring.

Det er svært sentralt for mange sosialfaglige tjenester å diskutere stigma, og ikke minst, faren ved å overse egen yrkesutøvelse. Formålet med både delkapitlet og oppgaven i seg selv er ikke å kritisere, men å løfte de erfaringene som kommer til syne, og lære av dem. Jeg synes personlig at det var veldig interessant det Torhild sa om økonomisk perspektiv. Hun oppfordrer til direkte dialog om gjeld, fordi dette påvirker flere tilfriskningsprosesser. Jeg tror at sosialarbeidere vil arbeide med selvbilde, relasjoner eller andre psykososiale problemer, og det er vel og bra, men det er og flere praktiske ting som må ordnes opp i. Og det henger litt sammen med det Marie forteller om mennesker som er «fersk» ut av rusbehandling, at faktorer som økonomi, medikamenter osv. Har et større grunnleggende behov før det psykososiale. Ansattes refleksjoner i henhold til problemløsninger kan være utslagsgivende i møte med brukere. Herunder kan og forskningsprosjekter bidra til diskusjon rundt forskjellige måter å løse problemer, og dermed møte individuelle behov på en bedre måte.

Definisjoner på makt og stigma kan oppleves som svevende når hjelpere står i travle hverdager. For tjenestearbeidere er det enkelt å tenke at de utførte rustesten så «normalt som mulig». Eller så planlegger de at brukerne kan få bestemme aktiviteten på huset en kveld, og derfor er dette nok medvirkning. Dessverre og heldigvis er hjelpere bare mennesker, men det er nettopp derfor det er viktig for meg å inkludere disse faktorene inn som egne tema i oppgaven. Det henger sammen med ettervern, utviklingen av tilbudet for kommunen og den erfaringen som organisasjonene har bygget opp gjennom flere år. Jeg tror det er avgjørende å drøfte med seg selv, men spesielt andre kollegaer og tjenester, så kan vi håpe at det kan bidra til økt bevissthet rundt stigmatisering.

Fra forhold som kan fremme stigmatisering går vi videre til ulike forventinger til etterverns praksisen.

5.3 Forventninger til Ettervern

I dette temaet, forventinger til ettervern skal jeg diskutere funnene, se de i sammenheng med hverandre og drøfte videre utviklingen av nye tilbud. Kapitlet vil belyse hvordan ny kunnskap påvirker tidligere erfaringer og forventinger fra intervjuene. I tillegg skal vi gå nærmere inn på faktorer som påvirker hvordan tjenestetilbudet utformes, med kunnskapen vi har fra empirien. Delkapitlet, forventinger til ettervern, vil henge sammen med neste tema som er

samarbeid og bilder av andre. Det kan være at leseren opplever at de går noe inn i hverandre, men jeg skal prøve å avgrense etter beste evne.

Det er engasjerende tema, sa Marie ved spørsmål om hennes syn på forbedringer for ettervernstilbudet for kommunen. Hun hadde flere ideer knyttet til etterverns tilbudene, og ytret et sterkt ønske om en lavterskel cafe i byen. Organisasjonene forteller om flere erfaringer som skaper forskjellige forventinger til ettervern, og bidrar inn i diskusjonen for utvikling av tilbudene. Informanten har nok rett når hun sier at det er et engasjerende tema, for organisasjonene diskuterte mye i gruppe intervjuet, og dermed får vi inntrykk av at erfaringskunnskapen har en reell påvirkning for brukerstyrte tjenester.

Diskusjoner påvirker individuelle svar. Som nevnt kort i metodekapittelet så har et gruppeintervju flere fordeler da diskusjon innad i gruppen bidrar til å skape empiri. I forhold til oppgavens intervju, samt vedrørende spørsmål om hva er godt ettervern er, så påvirker sammensetningen av gruppen hvordan diskusjonen utformes. Dermed vil svarene, som beskrevet i første del, bære preg av at organisasjonen tar lærdom fra hverandre vedrørende definisjon på et godt ettervern. Sammensetningen av gruppen er ikke en kritisk innvending, men noe som burde inkluderes i tolkningen.

Hvis vi sammenligner funnene fra erfaringskunnskapen og behovet for utvikling så kan vi finne både likhetstrekk og ulikheter i forventninger. For det lokale miljøet i nord er ønskelig med flere lavterskel tilbud og opprettelse av en aktiv organisasjon, og parallelt forteller organisasjonene om alle aktivitetene og møteplassene de har opprett på landsbasis. Det forteller oss at partene, kommunen og organisasjonene har samme mål, å gjøre det beste for brukeren i en etterverns prosess. Forskjellen er at de på forskjellige stadier i diskusjonen. På den ene siden er det visjoner om hvordan brukerstyrte tilbud kan utformes her, og på den andre vurderer organisasjonene hvordan tilbudene har fungert i deres områder, ettersom de har vært eksistert over en lengre periode.

Ny kunnskap kommer fram når forskeren har en undrende oppfatning av at flere erfaringer gir forskjellige forventinger. Jeg får et inntrykk av at informantene er på ulike ståsteder og dette påvirker deres definisjon på et godt ettervern. Forskjellige oppfatninger kommer spesielt fram av eksempelet fra Janne, der hun sier at ettervernet må egentlig starte lenge før behandlingen er avsluttet. Det viser oss en helhetlig prosess der informanten ser på et større bilde ved behandlingsformen. Vi kan drøfte videre om denne refleksjonen skyldes erfaring eller

opplevelse av at ettervernet ikke har fått stor nok plass i behandlingsløpet, men utsagnet gjør at diskusjonen får et perspektiv utover konkrete eksempler av etterverns arbeid hentet fra kommunale ansatte.

Kunnskapen konkretiserer viktigheten ved å benytte funn for å utvikle nye tilbud. Et godt ettervern er ikke et spørsmål som kan defineres gjennom faste check punkter, men det er et tema som må diskuteres og ses på fra ulike forståelser. Derfor er det spesielt nyttig ved å sammenligne organisasjonene og kommunale tjenester sine erfaringer. Erfaringskunnskapen som produseres gjennom dialog kan være til god hjelp når tjenester skal revurdere sin yrkesutøvelse. Eksempelvis kunne det vært aktuelt å opprette et veiledningsdokument med bakgrunn i opplevelser og personlige erfaringer fra flere aktører.

I den siste delen av temaet, forventinger til ettervern, vil jeg se nærmere på hvilke begrensinger som kan inntreffe i diskusjonen ved utvikling. Underveis i dybdeintervjuene diskuterte vi temaet økonomi, nærmere bestemt kommuneøkonomi. Informantene forteller at de opplever dårligere økonomi og dette begrenser noe av utøvelsen, spesielt i forhold til personale. Begrensinger som påvirker fra systemnivå, er viktig å inkludere i funnene fordi de tynger også mulighetene ved drøfting av nye tjenestetilbud som for eksempel brukerstyrte tjenester. Opplevelse av økonomiske rammebetingelser blir derfor en erfaring å nevne når oppgaven omtaler tema som medvirkning og samarbeid på systemnivå.

Som nevnt innledningsvis er ikke dette et forskningsprosjekt med kritiske innvendinger, formålet er heller å anvende fenomenologiens tilnærming for å løfte flere virkelighetsoppfatninger. I forhold til styrke perspektivet håper jeg at funn om både ulike oppfatninger om medvirkning, hvordan stigmatisering fremtrer og hvilke forventinger partene har til ettervernet, kan bidra til å se muligheten for endring. Det er enkelt å si «dette fungerer ikke, de mener ikke det samme, kommunale ansatte vet ingenting om organisasjonene», og dermed tilegne seg et inntrykk som baserer seg kun på mangler. I istedenfor må vi se på hva som må endres, og hvordan praksisen fungerer i nåtid. Jeg ønsker heller å bruke funnene til å vise hvordan geografi, økonomi og forventinger mellom partene, har relevans til hverandre, og av den grunn burde undersøkes nærmere med nysgjerrighet.

Forventinger i arbeidsrelasjoner henger sammen med kunnskap, og spesielt innsikt om hvilken kompetanse andre aktører innehar. Dette bringer oss videre til samarbeid som et sentralt tema i oppgaven.

5.4 Samarbeid internt i tjeneste og med andre aktører

Et tema som har fått en del oppmerksomhet fra mitt ståsted er samarbeid. Dette er fordi jeg arbeider med samarbeidsprosesser daglig i mitt yrke, men det handler om hva funnene forteller om inntrykk og kjennskap. For min del hadde jeg ingen forkunnskap om brukerorganisasjoner i rusfeltet før jeg begynte prosjektet, men jeg hadde en forventning om at kunnskapen til ansatte i rustjenesten var større enn min egen. Som vist i empiridelen tok jeg feil i min antakelse. Når Kari sier at hun ikke vet så mye om brukerorganisasjoner, gir det oss et inntrykk av kommunikasjonen mellom organisasjonene og denne gjeldende kommune. Funnene dekker ikke eksisterende private tilbud, og kan dermed ikke vise til eventuelt samarbeid mellom privat institusjon, som befinner seg i samme kommune, og organisasjonene.

Jeg får inntrykk av en reell mangel på forståelse for hva en brukerorganisasjon kan bidra med i utviklingen av etterverns tilbud for kommunen. Informantene har ikke nok kunnskap om ideelle organisasjoner som kan være relevant for deres brukergruppe. Istedenfor viser de heller til lavterskel kontakt med andre tjenester, ved spørsmål tilknyttet samarbeid. Marie viser til årsaker på manglende engasjement i ettervernsboligen kan skyldes tidligere relasjoner, og at dette kan være en negativ konsekvens på en mindre plass. Derfor begynner jeg og å undres over hvilke eventuelle negative konsekvenser som kan inntreffe ved et internt samarbeid og tidligere relasjoner? Eksempelvis, hvis tjenestearbeideren skal ta kontakt med en kollega, men de har en dårligere relasjon som skyldes historikk, vil det da påvirke en eventuell positiv effekt ved samarbeidet? Eller at relasjonen kan stå i fare for å hindre samarbeid? Et annet poeng kan være i forhold til stigmatisering av enkelt brukere. Som Marie poengterer så er det en liten plass, og dette vises spesielt i helsevesenet. Derfor er det ved stor sannsynlighet at brukerne er kjente ved flere avdelinger. Sensitiv informasjon kan stå i fare for å deles hvis tjenestearbeidere har gode vennerrelasjoner med hverandre.

I utgangspunktet dreier forskningsspørsmålene seg om samarbeid kun begrenset til partene brukerorganisasjonene og kommuner. Gjennom intervjuene ble jeg oppmerksom på hvordan uheldige relasjoner kan skade internt samarbeid, mellom hjelperne, men også mellom bruker og tjenesteutøver. Dette kan beskrives som en negativ faktor ved å utøve helsetjenester på en mindre plass. Jeg vil presisere at internt samarbeid og relasjoner innad i kommunen ikke er en del av forskningsspørsmålene, men temaet har relevans til utøvelse av praksis og kan derfor inkluderes kort i diskusjon av funn.

Noe av funnene som vekket størst interesse var organisasjonenes fortellinger om møter med andre kommuner. Det er relevant å ta lærdom i hverandres erfaringer om samarbeid, men utfordringene som skildres fra organisasjonene må få særlig plass for å forhindre at dette vedvarer. Jeg tenker spesielt på eksempelet fra Olav, det skal ikke være slik at organisasjoner er nødt til å legge inn en stor innsats for å få kommuneledelsen til å anerkjenne deres arbeid. Slike funn viser hvordan erfaringer organisasjoner har fra møter med kommunene. Det er kritikkverdig mener jeg.

Når informantene drøfter sine opplevelser, begynte jeg å tenke på en artikkel jeg leste i 2021. Den er skrevet av Bergliot Baklien med temaet samarbeidsutfordringer og «bilder av de andre» i tidsskrift for barnevern. Det er en annet felt enn rus og psykisk helse, men den handler om samarbeid mellom barnevernstjenesten og skole/barnehage. Forfatteren sier at alt samarbeid påvirkes av den virkelighetsforståelsen partene har. Og at oppfatninger av de andre gir grunnleggende rammebetingelser for å skape endring, og for å bygge samarbeid (Baklien, 2009). Jeg trekker inn denne artikkelen fordi det er interessant å se perspektiv på samarbeidsforhold i et tjenesteapparat kontekst.

Den kommunale tjenesten samarbeider kun internt og med andre kjente tjenester, og organisasjonene sitter med ulike oppfatninger, som er preget av negativitet knyttet til samarbeid med kommuneledelser. Det fremkommer et behov for å avklare hvilken rolle partene skal ha i et felles prosjekt, som også henger sammen med forventninger til hverandre og ettervernspraksisen. Forskjellige virkelighetsforståelser er derfor et sentralt punkt å belyse. Videre er det og interessant å se Baklien sin artikkel beskrive utfordringer og muligheter knyttet til med samarbeid i tjenestearbeidet. Det viser oss at andre områder innen sosialt arbeid «rammes» av lignende problemstillinger, som fremkommer av oppgavens funn.

Som nevnt så belyser organisasjonene flere erfaringer av samarbeid med forskjellige kommuner. En tydelig faktor er ressursbruk og prioriteringer. Torhild forteller om en god kontakt, etter at hun brukte en god del av arbeidstiden sin på å etablere relasjon. Tilbake til dybdeintervjuene kan vi trekke inn eksempelet fra Kari, som forteller om tidligere planer om en etablering av brukerorganisasjoner i kommunen for to år siden. Det er ikke innhentet data som presenterer eventuelle årsaker for fraværet av etablering, så derfor vil heller ikke jeg anta noen grunner til dette. Forhåpentligvis kan slike forskningsprosjekter som denne oppgaven bidra til å undersøke mulighetene for å etablere flere organisasjoner i nord.

Fra funnene er det flere eksempler der organisasjonene er nødt til å ta initiativ selv for kontakt og eventuelle samarbeidsrelasjoner. Jeg tror grunnen til dette kan skyldes kunnskapen partene har om hverandre, ressursbruk fra kommunen og usikkerheten knyttet til om å likestille erfaringskunnskap med fagkunnskap. Fra dybdeintervjuene forteller informantene at de har ansatt ett par erfaringskonsulenter, og er fornøyd med dem, med tanke på erfaringsbasert kunnskap i ettervernet.

Ressursbruk handler om hvordan ansatte bruker tid på annet arbeid enn tjenesteoppgaver som ved relasjonsbygging med andre aktører for eksempel. Det henger sammen med kompetanse, lederskap og hvordan maktforhold påvirker på systemnivå. I forhold til tidsbruk og system er Hjarpe (2018) sin artikkel relevant i diskusjonen om hvordan både medvirkning og utvikling av samarbeid kommer fram i funnene. Samarbeid krever ressurser, og hvis vi ser på hvordan de kommunale ansatte arbeider i systemet, så kan det være at kommunen trenger mer informasjon om arbeidet til organisasjonene før de velger å bruke tid på et evt. Samarbeid utenfor kommunale tjenester. Her kan motparten være mer fleksible og tillate bruk av arbeidstid for å knytte kontakter, som vist i eksemplene fra Torhild, men det fordrer at kommunen har kunnskap om organisasjonen og deres kompetanse.

Fellesmålet burde være å skape det beste helhetlige og varierte tilbudet for mennesker i ettervern, men faktorer som ressursbruk og styringer fra systemnivå er utslagsgivende. Vi kan sette det litt på kanten å si at samarbeid avhenger av enhetsledere, deres vilje og evne til å se andre behandlingsformer utover nåværende tjeneste.

Sistnevnte diskusjon omhandler forhold fra systemnivå, men samarbeidsutfordringer kan og fremtre mellom individer. Her er det flere personlige forhold, som egen kompetanse, kunnskap om alternative løsninger og ansattes evne til å se konteksten et større perspektiv. Det kan avhengige av lederskapet som former arbeidspraksisen. Hvis vi skal drøfte inntrykkene mellom partene må vi trekke inn personlige forhold, fordi avgjørelser knyttet til endring av praksis er beslutninger som kan formes negativt av fordommer og stereotyper. Dette gjelder forholdsvis de fleste avgjørelser i en yrkeskontekst, men for helsetjenestene kan det berøre brukergrupper og muligheter for nye tilbud.

Basert på meninger fra funn tenker jeg at det er viktig at enhetsledere, og ansatte, er reflektert rundt egen kompetanse og tidligere samarbeidserfaring på tvers av tjenester. Denne refleksjonen kan bidra til å øke kompetanse om egne samarbeidsrelasjoner, men og erkjenne

sine begrensinger. Det er derfor viktig at dette bringes videre inn i diskusjonen om arbeidsmetoder og i møte med brukere, og ikke minst bruke deres tilbakemeldinger som grunnlag i behovet for utvikling.

Geografiske forskjeller er et synlig forhold som kan ses i funn. Mitt inntrykk var preget av at helsetjenestene var noe mindre mangfoldig i nordlige deler av landet. Som tidligere nevnt har oppgaven ikke undersøkt det private tilbudet for denne nord norske kommunen, kun de to partene og deres erfaringer. Per og Bjarne forteller om flere aktivitetstilbud i deres kommuner som skaper tilhørighet og kan defineres som avgjørende for brukergruppen. Dermed står det i sterk kontrast når Kari drøfter ønsket om en brukerstyrt cafe, som kun er en «ønsketenkning». I tillegg til dette har empirien og eksempler fra dybdeintervjuene om tidspress med mange arbeidsoppgaver og ansatte ytrer et behov om flere ansatte på boligen. Når jeg skal tolke disse funnene sitter jeg igjen med et inntrykk om at organisasjonene gjør mye godt arbeid ellers i landet, og kommunale ansatte prøver etter beste evne, men det er reelle forskjeller i tilbudene. Det kan tenkes at brukere i ettervern får ulike tilbud om oppfølging, basert på hvor i landet de befinner seg.

Jeg gjorde derfor en kort undersøkelse for ett lavterskel tilbud som Marie tipset om i byen, tilbudet var drevet av en kristen menighet og var åpen for både mennesker i aktiv rus, og psykisk syke. Hun mente at det ikke var aktuelt for deres brukergruppe, da de ønsker å unngå nettverk med aktiv rus (Blå Kors, u.å.). Undersøkelsen ble gjort med formål om å avdekke hva Blå Kors hadde av lavterskel tilbud for kommunen.

I henhold til geografiske forhold kan manglende variasjon av tilbud i flere en realitet ved nordnorske byer, og dermed blir mennesker begrenset til å oppholde seg i kommuner med tidligere dårligere nettverk. Hvis det opprettes flere tilbud der mennesker med tidligere rusproblemer kan finne tilhørighet, og deretter oppretter relasjoner, er det lettere for brukere å utvikle en selvstendighet til å bo andre plasser i fylket, enn i de største byene. Når vi anerkjenner geografiske forskjeller som en begrensning for brukergruppen, bidrar det til å legge føringer for ny samhandling og muligheter for utvikling av etterverns diskusjonen. Det er viktig for den helhetlige diskusjonen rundt ettervernspraksisen i dag.

5.5 Videre tanker

Fram til nå har jeg forsøkt å drøfte hvordan funn har vist til informantenes refleksjon rundt begrepet medvirkning, hvilke forhold stigmatisering kan fremtre i, ulike forventinger til

ettervern og samarbeidsfaktorer mellom kommune og organisasjon. Innledningsvis argumenterte jeg for disse fire temaene, da jeg presenterte og kategoriserte funnene i lys av forskningsspørsmålene. I siste del av analysen, før avslutningen, ønsker jeg å vise til refleksjon rundt veien videre for utvikling. For å gjøre dette skal jeg ta et tilbakeblikk på tidligere presentert litteratur og teoretisk perspektiv som kan ses i relevans med empirien.

Artiklene fra både internasjonal og nasjonal litteratur viser et etterverns felt som er i endring. Andre aktører, eksempelvis ulike brukerorganisasjoner, løfter blikket mot alternative behandlingsformer innen brukerstyrte tjenester, og brukerstemmen har fått en større plass en noen gang tidligere. Universiteter har samarbeidet med erfaringskonsulenter og andre mennesker med tidligere brukererfaring, derfor har dette resultert i nyere fagbøker som fokuserer på erfaringskunnskapen, som vist i *Medvirkning i rus og psykisk helsearbeid* og *Samarbeidsbasert forskning*. Publisering av slike fagbøker henger sammen med artikler og forskningsprosjekter som samarbeider med brukergruppen, istedenfor å kun gjøre objektive undersøkelser som intervju og forsterker ekspert-bruker avstanden.

I henhold til internasjonal forskning kan vi se tegn til at brukerstyrt, eller Peer support, har vært diskutert i en stund allerede. Basert på resultatet ved litteratursøket kan det antyde at brukerstyrte tjenester ikke har vært særlige ettertraktede tilbud for det generelle helsevesenet, både her til lands og i andre områder. Men det vi kan vise til er at litteraturen søker etter evidens for hvor godt dette faktisk fungerer, med et noe kritisk blikk på brukerstyrt «popularitet». Det viser at brukerperspektivet er i endring, og vi er i ferd med å gå i fra en fagkunnskap tilnærming, til en nærmere likestilling av brukeres erfaringer og brukerkompetanse. Denne likestillingen kan være et steg i riktig vei for å anerkjenne brukergruppen, og ikke minst hindre maktforhold som fremtrer i konkrete eksempler fra for eksempel informant Janne. Likevel viser Eddie et al. (2019) til behovet for å vurdere og undersøke effekten ved nyere brukerstyrte tjenester. Jeg tror derfor undersøkende kritisk blikk på tilnærmingen kan være relevant for å hindre at brukere opplever for mye ansvar for egen Recovery prosess. Men som sagt, dette er en balansegang mellom å gi rett til å styre eget liv, og at hjelpere kan gjerne ha et større perspektiv enn individet selv.

De norske artiklene viser til både behovet for å anerkjenne nyere metoder som selvhjelp og Empowerment bevisste tilnærminger, i tillegg til viktigheten ved å belyse brukerstemmen gjennom erfaringer fra interesse organisasjoners ståsted. Et annet viktig punkt for avsluttende refleksjoner kan være å se nærmere på fagkunnskap fra andre etterverns overganger.

Opplevelser som skildres fra Paulsen (2016) sine funn kan hjelpe oss å forstå hvordan ettervernet kan oppleves som nærmest et svik i veien mot selvstendighet. Litteraturen viser og at ytterligere forskning om temaet ettervern og utvikling av nyere tilbud er nødvendig for å møte behovet.

Analysen bærer preg av flere utfordringer som trekkes fram av funn, og som tidligere nevnt, er det enkelt å ha en negativ tilnærming ved avvik. For drøftingen er det viktig å ha undrende spørsmål knyttet til empirien, hvordan kan vi utvikle ny kunnskap basert på det vi undersøker her? Dette er spesielt i forhold til oppgavens teoretiske ramme fra fenomenologien.

Når jeg begynte å tolke samarbeidsutfordringene, og hvordan oppfatningen av hverandre påvirket situasjonen, så tenkte jeg på samarbeidsbasert forskning som en alternativ metode for eventuelle forskningsprosjekter.

Det er en type forskning som legger vekt på samarbeid mellom brukere, pårørende og fagpersoner. Samarbeidsfokuset skal bidra til en mer demokratisk kunnskapsutvikling, og sosialt arbeid feltet skal påvirkes i en retning der bevissthet rundt medvirkning og maktforhold kommer fram. Politiske og faglige føringer for feltet viser til åpenhet rundt utviklingen av kunnskapsbasert forskning, økt brukermedvirkning og hvordan dette påvirker forståelsen rundt aktuelle temaer (Karlsson & Borg, 2021).

For å kunne bruke begrepet samarbeidsbasert stilles det en del krav til forskningsprosjektet. Brukere, pårørende og andre deltakere i forskningen skal delta underveis i hele prosessen. Forskerne har ansvaret for å sikre at alle har rett til å si hva de mener, bli hørt og anerkjent for den erfaringen de sitter med. Erfaringskunnskap skal likestilles med annen kunnskap og det er viktig at den får plass i forskningen. Det vises til at samarbeid mellom forskere og brukere gir en kvalitativt bedre forskning, nye problemstillinger og flere typer tematikker bringes opp. Spesielt gjelder dette for negative erfaringer brukere og pårørende sitter med som ikke er tidligere kjent, samt løsninger på hvordan dette kan forhindres i videre praksis. Dette er spesielt viktig i fokuset rundt brukermedvirkning i bruker-hjelper relasjon, og at det kan bringes videre inn i forskningsfeltet for sosialt arbeid (Karlsson & Borg, 2021).

Opgaven har ikke inkludert metoden tidligere, og teorikapittelet har ikke presentert faglitteraturen fra Karlsson og Borg. Problemstillingen har heller ikke et mål om å utvikle løsninger for de gitte utfordringene, men jeg vil argumentere for at forskningsmetoden er relevant fordi den kan ses som ny inngangsvinkel for å avdekke mer kunnskap om teamet.

Det er tydelig at oppgaven berører et område som trenger mer oppmerksomhet og kan inkludere andre forskingsmuligheter. En mulig inspirasjon for å anerkjenne erfaringskunnskap kan være å utforske et område der brukerorganisasjoner har mindre tilstedeværelse med tanke på tjenester og aktivitetstilbud.

I tillegg til erfaringene fra eksterne aktører, er det videre relevant å løfte fram erfaringskunnskapen fra kommunale ansatte. De forteller fra arbeidshverdagen, hvordan rammene i tjenesten fungerer og hvilke arbeidsoppgaver som opptar mest tid. Denne type erfaring synliggjør praksiser som ofte er taushetsbelagt, og er videre sentrale i utviklingsarbeidet. Kunnskapen fra personale viser hvordan samarbeidet mellom fagpersoner, brukere og pårørende faktisk foregår. Eksempel på dette kan være når ansatte trosser tjenestens rammer ved å gjøre oppgaver som er utenfor deres ansvarsområder (Karlsson & Borg, 2021).

I drøftingen er jeg opptatt av å belyse flere perspektiver, og jeg synes det er meget interessant å se hvordan kompetanse bidrar til å se forskjellige arbeidsmetoder og alternative behandlingsmetoder. Jeg opplever at temaene står i sterk relevans til hverandre, men er avgrenset til fire deler for å drøfte funn på best mulig måte.

Analysen er full av inntrykk, skildringer av utsagn og intervjukonteksten påvirker hvordan dialogen har utviklet seg mellom intervjuer og intervjuobjekt. Oppgaven har tidligere belyst hvordan gruppeintervjuet sine diskusjoner blir formet av forskjellige erfaringer og dette påvirker produksjonen av empiri. Dermed er det nødvendig å trekke inn intervjusituasjonen som en reell ramme som kan innvirke på oppgavens funn.

Formålet for hvert tema har vært å diskutere funn, knytte dette til relevant fagstoff og drøfte hvordan sammenligning mellom partene kan bidra til å besvare forskningsspørsmålene. Det unike for fenomenologien er at det ikke er ett fasit svar som er riktig. Det vil si at virkeligheten oppleves ulikt, og i tråd med problemstillingen skal teorien hjelpe oss å forstå de ulike realitetsoppfatningene. Vi trenger nødvendigvis ikke å finne konkrete løsninger på utfordringene som kommer frem, men teorien skal være et verktøy i forståelsen av hvorfor de eksiterer. Det handler om å skildre de faktiske forhold, og jeg håper at diskusjonen heller i den retning at erfaringskunnskap må verdsettes. Konkret kan vi si at målet er å skape endring gjennom undring. Ikke fra et kritisk blikk, men heller kartlegge kritiske forhold, som for eksempel manglende kunnskap om andres kompetanse.

Vi er nødt til å sammenligne fagstoff, vise til likhetstrekk og hente erfaringer for å skape et større perspektiv. Ved å se på tidligere forskning og vurdere fremtidige forskningsmetoder kan vi presisere at temaet brukerstyrt ettervern, og generelt slike helsetjenester, er i utvikling. Gjennom å konkretisere til ulike tema er det tydelig hvordan flere faktorer påvirker både hverandre og det helhetlige bildet av undersøkelsen.

5.6 Oppsummerende refleksjoner for diskusjon

Analysens fire temaer er avgrensninger som fremkommer av empirien sine seks informanter fra gruppeintervjuet, og to informanter som er ansatt i oppgavens gjeldende kommune. Formålet med analysekapitlet har vært å presentere funn i første del, kategorisere funnene i ulike temaer og drøfte temaene i andre del.

Det er flere refleksjoner i hvert tema, herunder skal vi nok en gang gå trinnvis gjennom hver del, og oppsummere hovedfaktorene.

Begrepet medvirkning kan oppleves som ukonkret for alle parter. Informantene fra kommunale tjenester viser til diffuse eksempler på hva medvirkning kan beskrives som. De viser til konkrete hendelser der de tilrettelegger for aktiviteter i ettervernsboligen, og vi får inntrykk av at dette er en av få planlagte hendelser foruten rustesting. Ansatte beskriver en arbeidshverdag styrt av rutiner, og dette kan påvirke hvilket handlingsrom de kan gi brukere til å medvirke i boligen. Jeg får inntrykk av at de ikke reflekterer nok i praksis, knyttet til brukergruppens rett til å medvirke, men som nevnt kan dette svaret være preget av flere faktorer i intervjusettingen.

Rutiner kan legge føringer for opplevelse av stigmatisering. Brukerorganisasjonene er svært ivrige etter å løfte brukerstemmen opp mot et høyere nivå, og trekker derfor inn flere eksempler fra brukere og deres egen erfaring ved opplevelse av stigma. Maktforhold og fravær av rett til å medvirke er sentrale faktorer i erfaringene som deles, og dette kan spesielt gjelde for en brukergruppe som arbeider for egen selvstendighet. De kommunale ansatte forteller og om egne refleksjoner, og knytter det konkret mot kommunens regler for rustester. Det er tydelig at begge parter har sterke intensjoner for å forhindre at stigmatisering av brukere skal fortsette i praksis.

Forskjellige forventinger til ettervernstilbudene kan vise ulike perspektiver. Under dette teamet var formålet å kartlegge hvilket perspektiv partene hadde rundt begrepet ettervern, og hva de forventet et ettervern skulle inneholde. Ulike erfaringer gir en god grobunn for å se på

behovet for å utvikle flere tilbud, derfor er styrkeperspektivet en sentral brikke. Faren for å bli kritisk til eksisterende praksis kan fremtre når parter har forskjellig opplevelse av ettervern, og forventinger ikke samsvarer med faktisk praksis. Derfor er det høyst nødvendig å undersøke hva som fungerer, og inkludere disse forhold inn i diskusjon for utvikling.

Samarbeid med kommuner var et av temaene i gruppeintervjuet, og derfor ble de inkludert underveis i dybdeintervjuene. Partene hadde ulike erfaringer knyttet til dialog med hverandre, selv om den «kommunale» siden gjaldt flere kommuner rundt om i landet. Fra organisasjonene sin side opplever de at arbeidstiden må brukes for å etablere relasjoner, og mange av suksessfaktorene er på grunn av dette. For ansatte i denne kommunen hadde de ikke mye kunnskap om organisasjoners arbeid, men viste til eksempler på internt samarbeid med andre kommunale tjenester. Delkapittelet inkluderer og noen refleksjoner i lys av utfordringer med både internt og manglende eksternt samarbeid.

For meg som forsker har temaene fungert godt når det gjelder å avgrense hvilke funn passer hvor. Likevel har de og påvirket hverandre i den grad at funnene kan ses som «svar» for flere områder. Uansett håper jeg at leseren opplever drøftingen på en ryddig måte.

6 Avsluttende konklusjon for oppgavens helhet

I forskningsprosjektets avsluttende del skal jeg forsøke å vise til funn gjort i oppgaven. herunder skal vi gå tilbake til de foregående kapitlene, og derfor vil det ikke bli presentert nye, eller overraskende momenter. Konklusjonene skal være både åpenbare og vil følge i samme tematikk som diskusjonen. Jeg vil starte med en generell oppsummering, og deretter vise til hvordan oppgaven kan påvirke eksisterende forskning, i tillegg til refleksjoner knyttet til mulige begrensinger for prosjektet. Kapitlet vil rundes av med forslag til videre forskning og egne tanker (Furuseth & Larry Everett, 2020).

Jeg gjentar forskningsspørsmålene for å holde de friskt i minne under avsluttende refleksjoner.

Hvilke forhold kan påvirke utviklingen av ettervernet i kommunen?

Hvordan oppleves samarbeid mellom ulike rus- og psykisk helsetjenester, spesielt med tanke på brukerorganisasjoner?

Oppgavens formål var å undersøke forhold som kunne påvirke utviklingen av ettervernet i en valgt nordnorsk kommune, og se på faktorer som samarbeid og ulike erfaringer innenfor begrepet brukermedvirkning.

I utgangspunktet skulle jeg kun intervju ansatte fra etterverns tjenester i kommunen, men fordi forskningsgruppen inviterte brukerorganisasjonene til et fokusgruppeintervju kunne oppgaven hente empiri derfra og. I ettertid ser jeg at dette var en unik mulighet for å belyse to parter som diskuterer samme tematikk, dermed ga det rom for sammenligning av erfaringsutveksling.

Ettervernspraksisen i kommunen begrenses til regler og rutiner som er satt, og vi får inntrykk av at dette har vært gjeldende i en god stund.

I forhold til tidsperspektiv er sosialarbeidere ofte «bundet» til flere oppgaver samtidig, og informantene forteller at de prøver å bli raskt ferdige for å være mer tilgjengelige på ettervernsboligen.

Ved spørsmål om direkte brukermedvirkning for boligen svarer informantene at brukerne får bestemme fritidsaktiviteter noen dager i uka, og konkretiserer gjennom forsøk på ukentlig husmøter uten deltakelse fra beboerne.

Organisasjonene forteller at de har etterspurt et bedre ettervern i flere ti år, og ser nå flere muligheter knyttet til å gjøre tjenestene mer brukerstyrte. Denne metoden bidrar til å løfte brukerstemmen opp, og lar gruppen ha en reell medvirkning for egen livssituasjon, eksempelvis gjennom brukerstyrte hus i etterverns praksisen.

Erfaringsutveksling og dialog er viktige forhold som kan påvirke utviklingen av ettervern.

Funnene viser til eksempler knyttet til negative opplevelser for nåværende og fremtidig samarbeid. I henhold til forskningsspørsmålene kan funnene vise til at samarbeid er utfordrende i praksisutøvelsen, for både organisasjonene og kommunale ansatte. Førstnevnte er knyttet til muligheter for samarbeid ligger ofte på organisasjonenes evne til å knytte kontakter til kommunale ledere. Derfor avhenger eventuelle samarbeidsprosesser og dialog av deres initiativ. De opplever det som urett og tidkrevende.

I henhold til forskning og faglitteratur kan videre anerkjennelse av erfaringsbasert kunnskap være en viktig brikke i å inkludere flere metoder for etterverns arbeid. For kommunale ansatte påvirkes de av avgjørelser tatt på systemnivå, eller av ledere over dem. Dette gjør at forhold

knyttet til samarbeid ikke alltid styres av den kunnskapen de ansatte har, men føringer fra kommuneplaner og styringsdokumenter.

Derfor kan oppgavens en av funn konkludere med at samarbeidsutfordringer oppleves på individnivå, men de kan skapes fra systemnivå og får en direkte påvirkning for utviklingen av etterverns praksisen og deling av hverandres erfaringer og kunnskap.

Fravær av brukerorganisasjoner er geografiske utfordringer knyttet til utviklingen av brukerstyrte tjenester.

Stigmatisering og makt har vært fremtredende faktorer som henger sammen med informanters opplevelser og beskrivelser fra praksis. Funnene viser at sosialarbeidere har regler for rustester og sikkerhetsrutiner som kan oppleves som nedlatende for brukergruppen.

Diskusjonen viser ikke til eventuelle løsninger på eksemplene, kun refleksjoner knyttet til yrkesutøverens maktposisjon. Organisasjonene har flere eksempler på hvordan helsetjenestene ikke skal behandle brukerne, og er tydelig i sin tale; ettervernet må starte lenge før brukeren er i en tilfriskningsprosess.

Dette eksempelet viser til viktigheten med å tenke helhetlig for å unngå tilbakefall, og ha større takhøyde for den dynamiske prosessen med rus- og psykisk helseutfordringer.

Opplevelse av samarbeid kan beskrives gjennom flere forhold som blir belyst i undersøkelsen. Inntrykk og generell kompetanse om hverandres fagfelt skaper barrierer og hindrer begge parter å se andre muligheter for ettervernet. Dette bidrar ytterligere til en ensidig praksis med faste rutiner, som kan være til skade for yrkesutøverens kritiske refleksjon og innspill fra eksterne aktører.

Kjennskap og tidligere etablering av kontakt blir en konkret faktor for om samarbeid kan inntreffe eller ikke, og rolleavklaringen med ansvarsbeskrivelser for initiativet er uklart. Lite kunnskap om tilbud utenfor tjenester gjør at ansatte velger å heller samarbeide internt, og det kan være både positivt og negativt for brukergruppen.

Opplevelse av samarbeid er alltid i endring, og det vil og gjelde for en etterverns kontekst.

Derfor er ikke eksempler som beskrevet i denne oppgaven alltid tilfelle for kunnskap mellom kommunale tjenester og eksterne aktører, men de som er vist til er de faktiske opplevelser av samarbeid mellom partene.

6.1.1 Muligheter for videre forskning

Som nevnt avslutningsvis i diskusjonen drøftet jeg noen muligheter for å belyse temaet ved andre forskningsmetoder. I skrivende stund tenker jeg at det kunne vært høyst nødvendig og gjennomført et samarbeidsbasert forskningsprosjekt for kommunen, og inkludere mennesker som er i ettervern, og eventuelt andre som er i selvstendige liv etter rusproblemer. Og eventuelt brukere som lever i aktiv rus, men som har brukerrolle hos helsetjenesten.

På den måten kunne et framtidig prosjekt favnet brukere på ulike stadier, hentet personlige erfaringer og åpnet muligheter for en tilstedeværende brukerorganisasjoner gjennom nye lavterskeltilbud. Videre tror jeg det og er sentralt å opprette flere undersøkelser for sosialarbeideres egen kritiske refleksjon, og drøfting rundt maktrelasjoner som oppstår i arbeidet. På den måten kan andre ansatte bli inspirert og anvende mer egen refleksjon i hverdagen, spesielt hvis dataene er hentet lokalt fra fylket.

Denne studien bidrar til å belyse hvordan ettervernspraksisen kan beskrives og drøftes av yrkesaktive ansatte, hvilke refleksjoner brukerorganisasjoner har ved definisjonen av et godt ettervern, og hvilke forhold som kan være påvirkende for utviklingen av ettervernet. I tillegg viser funn til flere kritikkverdige faktorer som refleksjon, regelverk fra systemnivå og utfordrende eksempler knyttet til stigmatisering og makt. Oppgaven har presisert at funnene ikke er diskutert i et kritisk blikk, men det har vært et viktig poeng å vise til manglende refleksjon fra flere parter og mulige konsekvenser som følge av dette.

6.1.2 Begrensninger med empiri og senere drøfting

Begrensningene i oppgaven kan eksempelvis være; ingen av informantene var faktiske brukere av etterverns tjenestene, antall ansatte fra kommunale tjenester var begrenset på grunn av empiri fra fokusgruppeintervjuet, og drøftingen bygger på resultat knyttet til én nordnorsk kommune. Førstnevnte begrensning er ganske viktig da oppgavens tema omhandler og hvordan ettervernet oppleves for brukere, men kun gjennom ansattes perspektiv. Derfor kan vi ikke si at funnene viser de faktiske forhold ved en etterverns bolig, kun faktorer som belyses av øvrige tjenesteytere.

Det var ikke i utgangspunktet planlagt å innhente empiri fra fokusgruppe intervjuet. Derfor undersøkte jeg tidligere for mulighetene til å arrangere et slikt intervju på egenhånd, men etter hvert fikk jeg inntrykk av at det kunne bli mer avansert enn min kapasitet og erfaring med

forskningsprosjekt. Derfor er empirigrunnet både en god mulighet, men og en begrensning ettersom det kunne vært relevant å intervju flere kommunale ansatte.

Til slutt må jeg og nevne tidsperspektivet som en uventet begrensning for oppgaven. Jeg bruker begrepet uventet fordi tiden er en prosess ved forskningsprosjekt. Forskningen tar noen ganger litt lengre tid enn planlagt, og dette kan skyldes lengre transkribering, venting ved avtaler og generell skriveteknikk. I utgangspunktet kunne oppgaven ha inkludert flere informanter, og eventuelt fra andre kommuner, men med tanke på prosjektets omfang var det mest relevant at ansatte fra kommunen og seks representanter fra ulike brukerorganisasjoner kunne intervjues.

Innledningsvis i analysen ble det nevnt at temaene henger gjerne sammen, og leseren kan oppleve at de påvirker hverandre. Etter å drøftet alle temaene har jeg inntrykk av at samarbeid kan beskrives som noe av løsningen på de fleste utfordringer fra funnene. Når det er sagt, så er ikke rus- og psykisk helse tematikk en enkel sak. Det vil si at to pluss to er ikke et fasitsvar, og kan beskrives i både komplekse problemer og dynamiske prosesser. Jeg vil gjerne presisere at reisen har vært utrolig innholdsrik, og jeg er takknemlig for det informantene har delt av erfaringer og refleksjoner.

I rollen som masterstudent og forsker var min forkunnskap om rus- og psykisk helsearbeid svært begrenset. Dette gjaldt spesielt i forhold til etterverns prosessen og brukerstyrte tjenester. Jeg opplever temaene som spennende og oppgaven har virkelig gitt meg en ny forståelse for viktigheten med brukerorganisasjoner og refleksivitet over egen yrkesutøvelse. Oppgaven bygger på både empiri, en god del eksisterende litteratur og forhåpentligvis, en undring rundt dagens praksis, fra mitt ståsted. Jeg tenker at informantenes egne refleksjoner rundt medvirkning har vært et godt utgangspunkt for videre spørsmål knyttet til organisatoriske samarbeidsrelasjoner, ulike verktøy for undersøkelser og ikke minst utvikling av brukerstyrte tjenester.

Det er tydelig at det er behov for flere brukerstyrte tjenester i nord, og en mer aktiv tilstedeværelse fra en interesseorganisasjon kan være et steg i den retning. Vurdering av dagens ettervern, og brukerstyrte tjenester er tema som kan få større plass i forskningslitteraturen for sosialt arbeid, etter min mening, og jeg håper at denne oppgaven viser at temaene behøver videre forskning med mål om å tilføre mer kunnskap.

Referanseliste

- Askeland, G. A. (2011). Teorigrunnlag for kritisk refleksjon. I G. A. Askeland (Red.), *Kritisk refleksjon i sosialt arbeid* (s. 26-41). Universitetsforlaget.
- Askheim, O. P. (2012). *Empowerment i helse- og sosialfaglig arbeid: Floskel, styringsverktøy eller frigjøringsstrategi?* Gyldendal.
- Aubert, V. (1991). *Det skjulte samfunn* (2. utg.). Universitetsforlaget.
- Baklien, B. (2009). Skole, barnehage og barnevernstjeneste: bilder av andre hindrer samarbeid. *Norges Barnevern*, 86(4), 236-245.
<https://www.idunn.no/doi/10.18261/ISSN1891-1838-2009-04-03>
- Blå Kors. (u.å.). *Der det er hjerterom, er det husrom*. Hentet 28. april. 2023 fra
<https://www.blakors.no/virksomhet/hjerterom-alta/>
- Braun, V., Clarke, V., Hayfield, N. & Terry, G. (2019). Thematic Analysis. I P. Liamputtong (Red.), *Handbook of Research Methods in Health Social Sciences* (s. 843–860). Springer Nature Singapore.
- Bunkholdt, V. & Kvaran, I. (2015). *Kunnskap og kompetanse i barnevernsarbeid*. Gyldendal.
- Chinman, M., George, P., Dougherty, R. H., Daniels, A. S., Ghose, S. S., Swift, A. & Delphin-Rittmon, M. E. (2014). Peer support services for individuals with serious mental illnesses: Assessing the evidence. *Assessing the Evidence Base Series*, 65(4), 429-441. <https://doi.org/10.1176/appi.ps.201300244>
- Crotty, M. (1998). *The foundations of social research: Meaning and perspective in the research process*. SAGE.
- Dalland, O. (2017). *Metode og oppgaveskriving* (6. utg.). Gyldendal
- Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora. (2021). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap og humaniora* (5. utg.). De nasjonale forskningsetiske komiteene.
<https://www.forskningsetikk.no/globalassets/dokumenter/4-publikasjoner-som-pdf/forskningsetiske-retningslinjer-for-samfunnsvitenskap-og-humaniora>
- Eddie, D., Hoffman, L., Vilsaint, C., Abry, A., Bergman, B., Hoepfner, B., Weinstein, C. & Kelly, J. F. (2019). Lived experience in new models of care for substance use disorder: A systematic review of peer support services and recovery coaching. *Frontiers in Psychology*, 10, Artikkel 1052. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.01052>
- Furuset, I. & Larry Everett, E. (2020). *Masteroppgaven: Hvordan begynne - og fullføre* (3. utg.). Universitetsforlaget

- Goffman, E. (2009). *Stigma: Om avvigerens sociale identitet* (2. utg.). Samfundslitteratur.
- Hjarpe, T. (2018). Social work on the whiteboard: Governing by comparing performance. *Social Inclusion*, 7(1), 185-195. <https://doi.org/10.17645/si.v7i1.1829>
- Hutchinson, G. S. & Oltedal, S. (2003). *Modeller i sosialt arbeid* (2. utg.). Universitetsforlaget.
- Johannessen, L. E. F., Rafoss, T. W. & Rasmussen, E. B. (2018). *Hvordan bruke teori? Nyttige verktøy i kvalitativ analyse*. Universitetsforlaget.
- Karlsson, B. & Borg, M. (2021). *Samarbeidsbasert forskning: Demokratisk kunnskapsutvikling i psykisk helse- og rusarbeid*. Gyldendal
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju* (3. utg.). Gyldendal.
- Malterud, K. (2012). *Fokusgrupper som forskningsmetode for medisin og helsefag*. Universitetsforlaget.
- Nasjonal kompetansetjeneste for læring og mestring innen helse. (u.å.). *Brukerorganisasjoner*. Hentet 10. mai. 2023 fra <https://mestring.no/helsepedagogikk/brukermedvirkning/brukerorganisasjoner/>
- Paulsen, V. (2016). Ungdom på vei ut av barnevernet: Brå overgang til voksenlivet. *Norges Barnevern*, 93(1), 36-51. <https://doi.org/10.18261/issn.1891-1838-2016-01-04>
- Payne, M. (2021). *Modern social work theory* (5. utg.). Macmillan International Higher Education.
- Sivertsen, K., Jentoft, N. & Mydland, T. S. (2022). *Samarbeid om brukerstyrte tjenester i ettervern: Et samarbeidsprosjekt på rusfeltet mellom ideell sektor, kommuner, spesialisthelsetjenesten og forskere* (33-2022, NORCE Helse og samfunn). NORCE Norwegian Research Centre. <https://hdl.handle.net/11250/3034569>
- Sjåfjell, T. L. (2021). Brukeren om medvirkning. I R. Sørly, B. Karlsson & T. L. Sjåfjell (Red.), *Medvirkning i psykisk helse- og rusarbeid* (s. 95–107). Universitetsforlaget.
- Sjåfjell, T. L. & Myhra, A.-B. (2015). Selvhjelp og likemannsarbeid: Mulige verktøy for å oppnå mestring og empowerment? *Tidsskrift for psykisk helsearbeid*, 12(2), 139-148. <https://www.idunn.no/doi/10.18261/ISSN1504-3010-2015-02-05>
- Stanojlovic, M. & Davidson, L. (2020). Targeting the barriers in the substance use disorder continuum of care with peer recovery support. *Substance Abuse: Research and Treatment*, 15, 1-10. <https://doi.org/10.1177/1178221820976988>
- Storaas, J. (2014). Brukerstemmen i en faglig term. *Tidsskrift for psykisk helsearbeid*, 11(4), 391-394. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-3010-2014-04-13>

- Sørly, R., Fresvik, A., Nødland, S. I. & Tveit, H. L. (2021). «*Nomader på lavterskel?*»
Boligløsninger for personer med rusproblemer og psykiske lidelser (4-2021). NORCE
samfunn. <https://hdl.handle.net/11250/2735781>
- Vik, L. J. (2007). Makt og Myndiggjering: utfordringer for helse- og sosialarbeidarar. I T.-J.
Ekeland & K. Heggen (Red.), *Meistring og myndiggjering: Reform eller retorikk?* (s.
83-100). Gyldendal akademisk.

Vedlegg

Vedlegg 1 Selvvalgt pensum

Marikken Linn Pedersen

Selvvalgt pensum M oppgaven

Tittel på litteratur	Antall sider
Johannessen, L. E. F., Rafoss, T. W. & Rasmussen, E. B. (2018). Hvordan bruke teori? Nyttige verktøy I kvalitativ analyse. Universitetsforlaget.	313
Crotty, M. (1998). The foundations of social research: Meaning and perspective in the research process. SAGE.	215
Hutchinson, G. S. & Oltedal, S. (2003). Modeller i sosialt arbeid (2. utg.). Universitetsforlaget	221
Bunkholdt, V. & Kvaran, I. (2015). Kunnskap og kompetanse i barnevernsarbeid (1. utg.). Gyldendal	357
Goffman, E. (2018). <i>Stigma Om Afvigerens sociale identitet</i> (2. utg., Bd. 5) Samfundlitteratur	208
Payne, M. (2021). Modern social work theory (5. utg.). Macmillian International Higher Education	27
Baklien, B. (2009). Skole, barnehage og barnevernstjeneste: Bilder av andre hindrer samarbeid. Norges Barnevern, 86 (4), 236-245.	9
Paulsen, V. (2016). Ungdom på vei ut av barnevernet: Brå overgang til voksenlivet. Norges barnevern, 98 (1), 36-51	15

Marikken Linn Pedersen

Storaas, J. (2014). Brukerstemmen i en faglig term. Tidsskrift for psykisk helsearbeid, 11(4), 391-394	3
Stanojlovic, M. & Davidson, L. (2020). Targeting the barriers in the substance use disorder continuum of care with peer recovery support. Substance abuse: Research and Treatment, 15, 1-10.	10
Sjåffjell, T. L. & Myhra, A.-B. (2015). Selvhjelp og likemannsarbeid: mulige verktøy for å oppnå mestring og empowerment? Tidsskrift for psykisk helsearbeid, 12(2), 139-148.	9
Chinman, M., George, P., Dougherty, R. H., Daniels, A.S., Ghose, S. S., Swift, A. & Delphin-Rittson, M. E. (2014) Peer support services for individuals with serious mental illnesses: Assessing the evidence. Assessing the evidence base series, 65(4), 429-441.	12
Eddie, D., Hoffman, L., Vilsaint, C., Abry, A., Bergman, B., Hoepfner, B., Weinstein, C. & Kelly, J. F. (2019). Lived experience in new models of care for substance use disorder: A systematic review of peer support services and recovery coaching. Frontiers in Psychology, 10, Artikkel 1052.	12
Braun, V., Clarke, V., Hayfield, N. & Terry, G. (2019). Thematic Analysis. I P. Liamputtong (red.) Handbook of Research methods in health social sciences (843-860) Springer Nature Singapore	17

SUM = 1428 sider

*Godkjent 8. mai 2023
Pete Sørlly*

2

Vedlegg 2 NSD søknad

NSD NORSK SENTER FOR FORSKNINGSDATA

Meldeskjema

Referansenummer

779740

Hvilke personopplysninger skal du behandle?

- Navn (også ved signatur/samtykke)
- Adresse eller telefonnummer
- E-postadresse, IP-adresse eller annen nettidentifikator
- Lydopptak av personer
- Helseopplysninger

Prosjektinformasjon

Prosjektittel

Brukerstyrt ettervern

Prosjektbeskrivelse

Prosjektet handler om å undersøke hva som fremmer og hemmer god samfunnsintegrering og medvirkning i brukerstyrte ettervernstilbud for mennesker med tidligere rusutfordringer. Prosjektet handler om å undersøke praksis på brukerstyrt ettervern, samt se på boligsosialt arbeid for målgruppen, og hvordan brukerstyrt ettervern forstås og prioriteres av brukerorganisasjonene i fagfeltet. En viktig oppgave vil være å kartlegge i hvilken grad den brukerstyrte organiseringen har betydning for utfallet av ettervern for målgruppen, hvordan det boligsosiale arbeidet vektlegges og utføres i samarbeid med kommuner, og om brukerorganisasjoner har en reell påvirkning i form av hvordan tilbudet prioriteres, organiseres og forstås i samarbeid med kommuner.

Dersom opplysningene skal behandles til andre formål enn behandlingen for dette prosjektet, beskriv hvilke

Det kan bli aktuelt å benytte data til å skrive vitenskapelige publikasjoner, artikler, kronikker mv. på grunnlag av data fra prosjektet. Fire masterstudenter deltar i prosjektet, og vil skrive sine masteroppgaver på bakgrunn av empiri fra prosjektet.

Begrunn behovet for å behandle personopplysningene

Personopplysninger i form av kontaktinformasjon er nødvendig for å foreta intervjuer. Det handler om å samle inn informasjon fra tidligere brukere av brukerstyrte tjenester, ansatte i kommuner som samarbeider med brukerstyrte tjenester, og medlemmer av bruker- og pårørendeorganisasjoner.

Ekstern finansiering

- Andre

Annen finansieringskilde

Prosjektet finansieres av egen forskningstid blant som er de som er ansatte på UiT Norges arktiske universitet. Fire masterstudenter skal også delta i prosjektet, og veilederen er prosjektleder.

Type prosjekt

Forskerprosjekt

Behandlingsansvar

Behandlingsansvarlig institusjon

UiT Norges Arktiske Universitet / Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning / Institutt for barnevern og sosialt arbeid

Prosjektansvarlig (vitenskapelig ansatt/veileder eller stipendiat)

Rita Sørly, rita.sorly@uit.no, tlf: +4794781398

Skal behandlingsansvaret deles med andre institusjoner (felles behandlingsansvarlige)?

Nei

Utvalg 1

Beskriv utvalget

Ansatte fra inntil 5 kommuner med (1) oppgaver og ansvar i tilknytning til ettervern for tidligere rusmisbrukere, (2) og ansattesom arbeider med bolig (2), i tillegg til ansatte som arbeider i brukerstyrte ettervernstilbud (3).

Rekruttering eller trekking av utvalget

Ansatte i kommuner rekrutteres av masterstudenter og vitenskapelig ansatte på bakgrunn av deres stilling, erfaring og kompetanse innen ettervern i rusfeltet. Stillingskategorier vil kunne variere. Poenget er å få frem de kommunalt ansatte sine erfaringer fra samarbeid med brukerorganisasjoner om ettervern. Ansatte i brukerstyrte ettervern rekrutteres av vitenskapelig ansatte på bakgrunn av deres stilling, erfaring og kompetanse.

Alder

18 - 75

Inngår det voksne (18 år +) i utvalget som ikke kan samtykke selv?

Nei

Personopplysninger for utvalg 1

- Navn (også ved signatur/samtykke)
- Adresse eller telefonnummer
- E-postadresse, IP-adresse eller annen nettidifikator
- Lydopptak av personer

Hvordan samler du inn data fra utvalg 1?

Personlig intervju

Grunnlag for å behandle alminnelige kategorier av personopplysninger

Samtykke (art. 6 nr. 1 bokstav a)

Personlig intervju

Grunnlag for å behandle alminnelige kategorier av personopplysninger

Samtykke (art. 6 nr. 1 bokstav a)

Personlig intervju

Grunnlag for å behandle alminnelige kategorier av personopplysninger

Samtykke (art. 6 nr. 1 bokstav a)

Informasjon for utvalg 1

Informerer du utvalget om behandlingen av opplysningene?

Ja

Hvordan?

Skriftlig informasjon (papir eller elektronisk)

Utvalg 2

Beskriv utvalget

Utvalget består av medlemmer i bruker- og pårørende organisasjoner knyttet til rus og psykisk helse.

Rekruttering eller trekking av utvalget

Vi vil rekruttere deltakere gjennom forskernes nettverk samt vi organisasjoners kontaktinformasjon på nettsider.

Alder

18 - 75

Inngår det voksne (18 år +) i utvalget som ikke kan samtykke selv?

Nei

Personopplysninger for utvalg 2

- Navn (også ved signatur/samtykke)
- Adresse eller telefonnummer
- E-postadresse, IP-adresse eller annen nettidifikator
- Lydopptak av personer
- Helseopplysninger

Hvordan samler du inn data fra utvalg 2?

Gruppeintervju

Grunnlag for å behandle alminnelige kategorier av personopplysninger

Samtykke (art. 6 nr. 1 bokstav a)

Grunnlag for å behandle særlige kategorier av personopplysninger

Uttrykkelig samtykke (art. 9 nr. 2 bokstav a)

Redegjør for valget av behandlingsgrunnlag

Informasjon for utvalg 2

Informerer du utvalget om behandlingen av opplysningene?

Ja

Hvordan?

Skriftlig informasjon (papir eller elektronisk)

Tredjepersoner

Skal du behandle personopplysninger om tredjepersoner?

Nei

Dokumentasjon

Hvordan dokumenteres samtykkene?

- Manuelt (papir)

Hvordan kan samtykket trekkes tilbake?

Samtykket kan trekkes tilbake ved at deltakerne kontakter forsker via epost eller mobil og informerer om at de ønsker å trekke tilbake samtykket. Informasjon om dette kommer frem på samtykkeskrivet.

Hvordan kan de registrerte få innsyn, rettet eller slettet opplysninger om seg selv?

Gjennom å kontakte prosjektledere og/ eller aktuelle intervjuere.

Totalt antall registrerte i prosjektet

1-99

Tillatelser

Skal du innhente følgende godkjenninger eller tillatelser for prosjektet?

Behandling

Hvor behandles opplysningene?

- Maskinvare tilhørende behandlingsansvarlig institusjon
- Mobile enheter tilhørende behandlingsansvarlig institusjon

Hvem behandler/har tilgang til opplysningene?

- Interne medarbeidere
- Student (studentprosjekt)
- Prosjektansvarlig

Tilgjengeliggjøres opplysningene utenfor EU/EØS til en tredjestat eller internasjonal organisasjon?

Nei

Sikkerhet

Oppbevares personopplysningene atskilt fra øvrige data (koblingsnøkkel)?

Ja

Hvilke tekniske og fysiske tiltak sikrer personopplysningene?

- Opplysningene anonymiseres fortløpende
- Adgangsbegrensning

Varighet

Prosjektperiode

01.08.2022 - 31.12.2023

Skal data med personopplysninger oppbevares utover prosjektperioden?

Nei, data vil bli oppbevart uten personopplysninger (anonymisering)

Hvilke anonymiseringstiltak vil bli foretatt?

- Koblingsnøkkelen slettes
- Personidentifiserbare opplysninger fjernes, omskrives eller grovkategoriseres
- Lyd- eller bildeopptak slettes

Vil de registrerte kunne identifiseres (direkte eller indirekte) i oppgave/avhandling/øvrige publikasjoner fra prosjektet?

Nei

